

12.UZROCI SLOMA DRUGOG RAJHA

Dubina pada nekog tela je uvek mera udaljenosti njegovog trenutnog položaja od prethodnog. Isto to važi i za pad naroda i država. Ali, zbog toga ima prethodni položaj, ili bolje rečeno visina, odlučujući značaj. Samo ono što se obično uzdiže iznad opšte granice može vidljivo duboko da padne i da se surva. To, za svakog koji misli, i oseća, čini slom Rajha tako teškim i užasnim, zato što je taj pad usledio sa jedne visine koja se danas s' obzirom na jad sadašnjeg uniženja jedva može zamisliti. Već je osnivanje Rajha izgledalo pozlačeno čarolijom jednog zbivanja koje je celu naciju uzdiglo. Posle jednog besprimernog pobedničkog pohoda, najzad, kao nagrada besmrtnog heroizma, izrasta za sinove i unuke taj Rajh.

Da li svesno ili nesvesno, sasvim je svejedno, Nemci su svi imali osećaj da se ovaj Rajh koji svoj život ne treba da zahvali prevarama parlamentarnih frakcija, već upravo svojim uzvišenim načinom osnivanja, uzdizao iznad mere ostalih država; jer, nije se blebetanjem neke parlamentarne govorničke bitke, nego se u grmljavini i tutnjavi pariskog opsadnog fronta, sprovodio svečani čin ispoljavanja volja, da Nemci, plemstvo i narod, odlučuju da u budućnosti stvore jedan Rajh, i da iznova podignu kao simbol carsku krunu. A to se nije dogodilo mučkim ubistvima, nisu dezertteri i zabušanti osnivači Bizmarkove države, nego pukovi sa fronta. Već to jedinstveno rađanje i vatreno krštenje obasjali su Rajh bleskom istorijske slave, kakva je, retko mogla da pripadne samo najstarijim državama.

I kakav je samo uspon nastao sada! Sloboda prema spolja davala je hleb nasušni unutar granica. Nacija postade bogata brojčano i po ovozemaljskim dobrima. Čast države, međutim, a sa njom i čast celoga naroda, štitila je čuvena vojska, koja je najočiglednije mogla da pokaže razliku prema nekadašnjem Nemačkom savezu.

Toliko je dubok ovaj pad, koji je pogodio Rajh i nemački narod, da se čini da je sve kao vrtoglavicom zahvaćeno, najpre, izgubilo osećaj i razum; čovek se jedva može više prisetiti ranije visine, tako basnoslovno i nestvarno prema sadašnjoj bedi izgleda ondašnja veličina i slava. Zato je, eto, i objašnjivo da čovek i suviše zaslepljen uzvišenošću pri tom zaboravlja da potrazi predznake strahovitog sloma koji su, ipak, nekako već morali da budu prisutni.

Naravno, ovo važi samo za one kojima je Nemačka bila nešto više nego samo prostor za boravak, za zarađivanje i trošenje novca, jer samo su oni jedino u stanju da današnji položaj osećaju kao slom, dok je on za ostale odavno očekivano ispunjenje, njihovih do tada, nezadovoljenih želja. Ali, predznaci su onda bili vidljivo prisutni, iako su samo malobrojni pokušavali da iz njih izvuku izvesnu pouku.

Danas je to, međutim, nužnije nego ikada.

Kao što se može pristupiti izlečenju nekog oboljenja, samo ako je njegov uzročnik poznat, isto to važi i za izlečenje političkih šteta. Naravno, obično se lakše vidi i lakše otkriva spoljna forma jedne bolesti, njeno ispoljavanje koje prosto pada u oči, nego njeni unutrašnji uzroci. I to je, eto, razlog zašto tako mnogo ljudi nikada ne idu dalje od prepoznavanja spoljnih dejstava uopšte, i njih, čak, brkaju sa pravim uzrocima, pa čak i postojanje nekog uzroka najradije pokušavaju sasvim da poreknu. Tako, i sada još, najveći broj među nama sagledava nemački slom, u prvom redu, samo u opštoj privrednoj bedi, i u posledicama koje iz nje proizilaze. Njih mora da podnosi gotovo svako lično ubedljiv razlog, dakle, za razumevanje katastrofe za svakog pojedinca. Ali, velike mase mnogo manje sagledavaju slom u političkom, kulturnom i etičko-moralnom pogledu. Ovde će, kod mnogih, u potpunosti zatajiti osećaj i razum.

Da je ovo ovako kod velike mase, to još i može da se prihvati, ali da i u krugovima inteligencije smatraju nemački slom u prvom redu kao "privrednu katastrofu" i stoga se lečenje očekuje od strane privrede, to je jedan dodatni razlog zašto do sada nije moglo uopšte da dođe do ozdravljenja. Tek onda kada se shvati da i ovde privredi pripada samo druga, ili čak treća

uloga, a političkim, etičko-moralnim, kao i krvnim faktorima prva, doći će do osnovnog razumevanja uzroka današnje nesreće, i time će se moći onda naći i sredstva i putevi za lečenje.

Pitanje uzroka nemačkog sloma je, stoga, od odlučujućeg značaja, pre svega za jedan politički pokret, čiji cilj, upravo, treba da bude prevladavanje poraza. Ali, i kod takvog istraživanja prošlosti mora se veoma paziti, da se ona dejstva, koja više upadaju u oči, ne pobrkaju sa manje vidljivim uzrocima. Najlakše, i stoga i najviše rašireno obrazloženje današnje nesreće je to da se tu radi o posledicama upravo izgubljenoga rata, stoga je on i uzrok sadašnje nevolje. Moguće je da postoje mnogi koji ozbiljno veruju u ovu besmislicu, ali ima još više onih iz čijih usta ovakvo objašnjenje može da bude samo laž i svesna neistina. Ovo poslednje važi za sve one koji su danas na jaslama vlade. Zar nisu u pravu navestitelji revolucije nekada, stalno i vrlo uporno, ubeđivali narod da će za široke mase ostati sasvim svejedno kako će se ovaj rat završiti? Nisu li oni, naprotiv, na najozbiljniji način uveravali da će u najboljem slučaju "veliki kapitalista" moći da ima interese za pobednički završetak užasnog rata među narodima, a nikako nemački narod sam po sebi, ili čak nemački radnik? Pa čak, nisu li ovi apostoli svetskog pomirenja izjavljivali, upravo, nasuprot tome da će nemačkim porazom biti uništen samo "militarizam", a da će nemački narod slaviti svoje veličanstveno vaskrsenje? Nije li se veličala u tim krugovima plemenitost Antante i nisu li svaljivali krivicu za celo krvavo rvanje na Nemačku? Ali, da li se moglo učiniti to bez izjave da će i vojni poraz za naciju biti bez naročitih posledica? Zar nije cela revolucija bila protkana frazom da će njome biti sprečena pobeda nemačke zastave, ali da će upravo time nemački narod u pravoj meri krenuti u susret svojoj unutrašnjoj i spoljnoj slobodi? Zar nije to bilo otprilike tako, vi bedni i lažljivi podlaci?

Potrebna je zaista prava jevrejska drskost da se sada vojnom porazu pripiše krivica za slom, dok je centralni organ svih izdajnika zemlje, berlinski "Vorwarts" (Napred), pisao da nemački narod ovoga puta svoju zastavu ne sme više pobednički da donese kući! A sada to treba da bude uzrok našega sloma? Bilo bi, naravno, sasvim bezvredno hteti se sporiti, sa takvim zaboravnim i ja stoga ne bih ni jednu jedinu reč o tome gubio, da ovu besmislicu, na žalost, ne ponavljam, brbljaju mnogi, potpuno nepromišljeni ljudi, a da povod za to nisu dale upravo zluradost, ili svesna neistinitost. Nadalje, treba ova razmatranja da pruže način borcima za osvešćenje pomoćna sredstva koja su ionako vrlo nužna u jednom vremenu, kada se nekome izgovorena reč tako često po običaju u ustima izvrće. Tako, povodom tvrdnje da izgubljeni rat snosi krivicu za nemački slom, treba reći sledeće:

Nesumnjivo je da je gubitak rata bio od užasnog značaja za budućnost naše otadžbine, ali gubitak rata nije uzrok, nego je on sam, opet samo, niz uzroka. Da nesrećni kraj ove borbe na život i smrt mora da vodi do veoma razornih posledica, bilo je, dakako, potpuno jasno svakom razumnom, a ne zluradom čoveku. Ali, na žalost bilo je i ljudi kojima je, izgleda, ovo rasuđivanje u pravom trenutku nedostajalo, ili koji su nasuprot svojem vlastitom uverenju, ipak ovu istinu u prvi mah opovrgavali ili poricali. To su najvećim delom bili oni koji su, po ispunjenju svoje tajne želje, odjednom stekli kasni uvid u katastrofu kojoj su i oni doprineli. Oni su, međutim, krivci za slom, a nije za to kriv izgubljeni rat, kako su oni iznenada i odjednom izvoljevali da kažu i tvrdili da znaju. Jer, gubitak istoga, bio je, dakako, samo posledica njihovog delovanja, a ne, kako oni sada hoće da tvrde, rezultat "lošeg" vođenja rata. I protivnik se nije sastojao od kukavica, i on je umeo da umire, njegov broj bio je od prvoga dana veći nego brojno stanje nemačke vojske, a njegovoj tehničkoj opremi stajali su arsenali celoga sveta na raspolaganju; stoga se ne može poricati činjenica da se za nemačke pobeđe, koje su dobijene pune četiri godine u borbi protiv celog sveta, pri svom heroizmu i svojoj

organizaciji, ima zahvaliti samo nadmoćnome vodstvu. Organizacija i vođenje nemačke vojske bile su nešto najmoćnije što je svet do sada video. Njihovi nedostaci bili su samo u granicama opštih ljudskih mogućnosti.

Nije uzrok naše današnje nesreće, što je ova vojska donela slom, nego je samo posledica drugih zločina, posledica koja je, svakako, sama ponovo pripremala početak jednog daljeg i ovog puta vidljivog sloma. A da je to tako proizilazi iz sledećeg:

Mora li vojni poraz da dovede do takve potpune propasti jedne nacije i jedne države? Od kada je to rezultat jednog nesrećnog rata? Da li, u stvari, uopšte narodi propadaju zbog izgubljenih ratova? Odgovor na ovo može da bude vrlo kratak: uvek onda, kada narodi svojim vojnim porazom dobiju potvrdu za svoju unutrašnju trulež, kukavičluk, beskarakternost, ukratko rečeno, za nedostatak dostojanstva. I, ako to nije tako, onda će vojni poraz postati pre podstrek za budući veći uspeh, a ne nadgrobni kamen za postojanje jednog naroda. Istorija pruža beskrajno mnogo primera za ispravnost ovog tvrdjenja. Na žalost, vojni poraz nemačkog naroda nije nezaslužena katastrofa, nego zaslužen kažnjavanje od strane večne odmazde. Taj poraz mi smo više nego zaslužili. On je samo najznačajnija spoljna pojava propadanja među čitavim nizom unutrašnjih pojava, koje su možda ostale skrivene, iako vidljive, pred očima najvećeg broja ljudi, ili koje oni nisu hteli da vide skrivajući kao noj glavu u pesak.

Obratimo ipak jednom pažnju na propratne pojave pod kojima je nemački narod prihvatio ovaj poraz. Zar se nije u mnogim krugovima, na najbesramniji način, upravo iskazivala radost zbog nesreće otadžbine? I ko to čini, ako on zaista ne zaslužuje takvu kaznu? Pa čak, zar nisu išli još dalje i hvalili se da su doveli do toga da front najzad uzmakne? A ovo nije činio, recimo, neprijatelj, ne, ne, takvu sramotu tovarili su Nemci sebi na glavu! Je li ih, možda, nesreća nepravedno pogodila? Od kada se to još hoda naokolo i sebi pripisuje još i krivica za rat? I to protiv svog saznanja i vlastitog ubeđenja.

Ne, još jednom ne: po načinu na koji je nemački narod prihvatio svoj poraz, moglo se najjasnije videti da pravi uzrok našega sloma treba tražiti sasvim negde drugde, a ne u čisto vojnom gubitku nekoliko položaja, ili u neuspehu jedne ofanzive; jer, da je zaista front kao takav zatajio, i da je ta nesreća prouzrokovala tešku sudbinu otadžbine, onda bi nemački narod sasvim drukčije prihvatio i shvatio poraz. Onda bi i sada nastalu nesreću podnosio stisnutih zuba, ili savladan bolom jadikovao; onda bi bes i ljutnja ispunjavali srca protiv neprijatelja, koga je podmukli slučaj ili volja sudbine učinila pobednikom; onda bi nacija, slično rimskorn senatu, izišla u susret potučenim divizijama, sa zahvalnošću otadžbine za dosadašnje žrtve, i molbom da ne očajava zbog Rajha. Čak bi i kapitulacija bila potpisana samo sa razumom, dok bi srce već udaralo zbog dolazećeg uspona. Tako bi bio prihvaćen poraz, koji bi imao da se zahvali samo usudu. Onda se ne bi smeјalo i igralo, ne bi se hvalili kukavičlukom, ni veličao poraz, ne bi ismevali trupe koje se bore, niti bi njihovu zastavu i kokardu vukli po blatu, ali, pre svega: onda nikada ne bi došlo do one užasne pojave koja je jednog engleskog oficira, pukovnika Repingtona, pobudila da prezrivo izjavi:

"Kod Nemaca je svaki treći čovek izdajnik." Ne, ova kuga ne bi onda nikada mogla da naraste u onu pogubnu poplavu koja sad, već pet godina, potapa i poslednji ostatak poštovanja ostalog sveta prema nama.

U ovome se i ponajbolje vidi koliko je lažna tvrdnja da je izgubljeni rat uzrok nemačkog sloma. Ne, ovaj vojni slom bio je samo posledica čitavog niza bolesnih pojava i njihovih izazivača, koje su već u vreme mira snašle nemačku naciju. To je bila prva svima vidljiva katastrofalna posledica jednog etičkog i moralnog trovanja, smanjenog nagona za samoodržanjem i preduslova za to, koji su već odavno počeli da potkopavaju temelje naroda i Rajha. Potrebna je bila čitava bezrerna lažljivost jevrejstva i njegove marksističke borbene organizacije da se krivica za slom, upravo natovari onom čoveku koji je, kao jedini sa natčovečanskom snagom volje i energijom, pokušavao da katastrofu koju je sam predvideo, predupredi i da naciju poštedi perioda najdubljeg poniženja i sramote. Time što je Ludendorff

žigosan kao krivac za izgubljeni svetski rat, izbijeno je oružje moralnog prava iz ruku jedinom opasnom tužiocu, koji je mogao da ustane protiv izdajnika otadžbine. Pri tom se polazilo od veoma ispravnog načela, da u veličini laži uvek mora da postoji izvesni faktor u koji se ne može verovati, pošto će se široke mase jednoga naroda u najdubljem središtu svoga srca lakše pokvariti nego što će svesno i namerno biti zle, stoga će u primitivnoj jednostavnosti njegove duše lakše pasti kao žrtva neke velike laži, nego neke male laži, jer one, tj. mase, i same ponekad u malim stvarima lažu, ali bi se pred suviše velikim lažima ipak veoma stidele. Takva neistina neće im uopšte ni doći u glavu, one neće čak ni kod drugih moći da veruju u mogućnost jedne tako čudovišne drskosti najsramnijih iskrivljavanja, pa tak, kad im se to razjasni, još će dugo sumnjati i kolebat se i prihvatiti neki razlog kao istinit; usled toga će se i od najdrskije laži uvek nešto zakačiti i preostati - a to je činjenica koju svi veliki umetnici laži, sva lažna udruženja ovoga sveta isuviše dobro znaju i stoga je veoma podlo i primenjuju.

Najbolji znalci, međutim, ove istine o mogućnostima primene neistine i klevete bili su u svim vremenima Jevreji; zar nije ceo njihov život sazdan na jednoj jedinoj velikoj laži, naime, na toj da se kod njih radi o jednoj religijskoj zajednici, dok je, međutim, reč o rasi - i to kakvoj rasi. Kao takvu ju je jedan od najvećih umova čovečanstva zauvek žigosao večno tačnom rečenicom fundamentalno istinitom: on ih je nazvao "veliki majstori laži". Onaj ko to ne spozna ili neće u to da veruje, taj nikada više na ovom svetu neće moći da pomogne istini da pobedi.

Za nemački narod, smelo bi se to gotovo smatrati kao velikom srećom, što je vreme njegovog podmuklog oboljenja iznenada u tako stravičnoj katastrofi skraćeno, jer u drugom slučaju bi nacija svakako sporije, ali utoliko sigurnije propala. Bolest bi postala hronična, dok je ona u akutnoj formi stoga bar otvorila oči jednoj većoj množini i postala jasna i raspoznatljiva. Čovek nije slučajno lakše savladao kugu, nego tuberkulozu. Prva nailazi u strašnim talasima smrti koji potresaju čovečanstvo, a druga u laganom šunjanju; prva dovodi do užasnog straha, druga do postepene ravnodušnosti. Ali, posledica je ta da se čovek prvoj suprotstavlja, sa celom bezobzirnošću svoje energije, dok sušicu pokušava da zaustavi slabaškim sredstvima. I tako je on pobedio kugu, dok je tuberkuloza ovladala njime. Tačno tako stoji stvar i sa oboljenjima narodnih organizama. Ako ta oboljenja ne nastupe katastrofalno, čovek počinje olako da se na njih navikava, i najzad, iako tek posle izvesnog vremena, ali utoliko izvesnije on od njih propada. To je onda sreća, mada, naravno, gorka sreća, ako se sudbina odluči da se umeša u ovaj lagani proces truljenja i iznenadnim udarcem bolesniku koji je tom bolešću zahvaćen, predoči kraj bolesti. Jer o tome se radi, više nego jednom, pri takvoj katastrofi. Ona onda može lako da postane uzrok ozdravljenja koje sada nastupa krajnje odlučno. Ali, i u ovakvom slučaju je preduslov, opet, spoznaja unutrašnjih razloga koji su dali povoda za oboljenje o kome je reč. Najvažnije ostaje i ovde razlikovanje izazivača od stanja koje su oni prouzrokovali. Utoliko će teže biti razlikovati ih, ukoliko se duže nalaze bolesne materije u telu naroda i ukoliko su one postale pripojeni deo tog tela. Jer, može se vrlo lako dogoditi da se posle izvesnog vremena ti, nesumnjivo štetni, otrovi smatraju kao sastavni deo sopstvenog naroda, ili se pak najčešće podnose kao nužno zlo, tako da se uopšte više neće smatrati neophodnim da se traga za stranim izazivačem.

Tako su u dugom miru predratnih godina svakako nastupale izvesne štete i oštećenja i kao takve bile prepoznate, iako se uopšte takoreći nije iskazivala briga o izazivaču istih, sem ako se izuzmu neki slučajevi. Ovi izuzeci su i ovde opet u prvom redu bile pojave privrednog života koje su pojedincu jače dolazile do svesti, nego, recimo, štete u čitavom nizu drugih oblasti društva. Bilo je mnogo propadanja koja su morala da podstaknu na ozbiljna razmišljanja.

U privrednom pogledu ovde bi trebalo reći sledeće: silovitim povećanjem brojnosti nemačkog naroda, pre rata, stupilo je u prvi plan sveg političkog i ekonomskog mišljenja i delanja pitanje stvaranja neophodnog hleba nasušnog u sve oštrijem vidu. Na žalost, nisu se mogli

odlučiti da iskorače ka jedino ispravnom rešenju, nego se verovalo da će cilj moći da se postigne i na jeftiniji način. Odricanje od zadobijanja nove teritorije i njeno zamenjivanje ludilom i besmislicom ekonomskog osvajanja, moralo je, na kraju, da vodi ka jednoj, isto tako neograničenoj, kao i štetnoj industrijalizaciji. Prva posledica od najtežeg značaja bila je time izazvano slabljenje seljaštva. U istoj meri u kojoj je ono nazadovalo, rasla je masa velegradskog proletarijata sve više, dok najzad nije potpuno izgubljena ravnoteža. Sada je, tek, izašla na videlo i oštra razlika između siromašnih i bogatih. Izobilje i beda živele su tako blisko jedna pored druge da su posledica toga mogle i morale biti samo vrlo žalosne. Siromaštvo i česta nezaposlenost, započese svoju igru sa ljudima, ostavljajući kao svoju zaostavštinu nezadovoljstvo i ogorčenje. Izgleda da je posledica toga bio politički rascep klasa. Pri svem privrednom procvatu, postade tako nezadovoljstvo sve veće i dublje, pa je čak došlo i dotle, da je postalo opšte uverenje "ovako se više dalje ne može", a da ljudi, pri tom, nisu imali, niti mogli imati, neku određenu predstavu o tome šta bi trebalo da dođe. Bili su to tipični znaci jednog dubokog nezadovoljstva koji su pokušavali da se iskažu na takav način. Ali, gore od ovoga bile su druge posledične pojave, koje je sa sobom donelo ekonomiziranje nacije. Upravo u onoj meri u kojoj se privreda uzdigla da postane odlučujući gospodar države, novac je postao božanstvo kome je sve moralo da služi i pred kim se svaki morao da klanja. Sve više su nebeski bogovi potiskivani u kraj kao zastareli i preživeli i umesto njih kadio se tamjan idolu Mamonu. Nastade zaista rdavo izopačenje, rdavo naročito stoga, jer je ono nastupilo u jedno vreme kada je naciji više nego ikada bilo potrebno najviše herojsko raspoloženje. Nemačka je morala da bude pripravna da jednoga dana mačem odgovara za svoj pokušaj da putem "mirnog privrednog rada" sebi osigura svakodnevni hleb.

Vladavina novca je na žalost, bila čak i sa onog mesta sankcionisana koje je najviše moralo da se protiv toga pobuni: njegovo veličanstvo car postupio je nesrećno kada je naročito plemstvo uvukao u začarani krug novog finansijskog kapitala. Naravno, moralo bi ga se opravdati time što, na žalost, čak ni Bizmark nije u tom pogledu spoznao preteću opasnost. Ali, usled toga su idealne vrline praktično stupile iza vrednosti novca, jer bilo je jasno da je plemstvo mača, tek što je krenulo ovim putem, moralo da uzmakne za kratko vreme iza već nastupajućeg plemstva finansija. Novčane operacije uspevaju lakše nego bitke. I tako više i nije bilo primamljivo za istinskog junaka, ili državnika, dovesti u vezu sa bilo kojim bankarom Jevrejinom; stvarno zaslužni čovek nije mogao više da ima interesovanja za dodeljivanje jeftinih dekoracija, nego ih je odbijao zahvaljujući u svoje ime. Ali, posmatrano i čisto krvno, bio je takav razvoj duboko tužan: plemstvo je sve više gubilo rasne osnove za svoj život, i jednim velikim delom bila bi pre na mestu oznaka za njega "neplemstvo".

Teška privredna pojava propadanja bila je lagano isključivanje ličnog prava poseda i postepeno prelaženje celokupne privrede u vlasništvo akcionarskih društava. Time tek postao je rad konačno objekt špekulacije nesavesnih zelenaša; otuđivanje poseda zaposlenih raslo je do u beskraj. Berza je počela da trijumfuje i već se pripremala da polako, ali sigurno, pod svoju zaštitu i kontrolu uzme život nacije. Internacionalizovanje nemačke privrede pripremljeno je već pre rata, okolnim putem, preko akcija. Naravno, pokušao je jedan deo nemačke industrije da se još sa odlučnošću odbrani od ovakve sudbine. Ali, i ona je konačno pala kao žrtva pred ujedinjenim napadom pohlepnog finansijskog kapitala, koji je ovu borbu dobio naročito uz pomoć svoga najvernijeg druga, marksističkog pokreta. Trajni rat protiv nemačke teške industrije bio je vidljivi početak internacionalizacije nemačke privrede, forsirane putem marksizma, a koja je svakako tek pobedom marksizma u revoluciji mogla biti sprovedena do kraja.

Dok ja ovo pišem uspeo je najzad i generalni napad protiv nemačkih državnih železnica koje su sada prešle u ruke internacionalnog finansijskog kapitala. Internacionalna socijal-demokratija time je ponovo postigla jedan od svojih visokih ciljeva. Koliko daleko je uspela i odmakla ova "ekonomizacija" nemačkog naroda, najvidljivije je u tome što je konačno posle

rata jedna od vodećih glava nemačke industrije i pre svega trgovine, dozvolila sebi mišljenje da bi ekonomija, kao takva, jedina bila u stanju da Nemačku ponovo uspravi na noge. Ovu besmislicu su počeli krčmiti upravo u trenutku kada je Francuska nastavu svojih školskih institucija, u prvom redu, ponovo postavila na humanističke osnove, da bi tako predupredila zabludu da nacija i država imaju da zahvale svoju dalju egzistenciju privredi, a ne večnim idealnim vrednostima. Izjava koju je tada industrijalac Stines pustio u svet izazvala je najneverovatniju zabunu; ona je smesta prihvaćena da bi sada začuđujuće brzo postala lajtmotiv svih onih nadržilekara i brbljivaca koje je sudbina posle revolucije pustila da kao "državnici" drmaju Nemačkom.

Jedna od najgorih pojava propadanja bila je u Nemačkoj predratnog doba polovičnost koja se posvuda sve više rasprostirala u svemu i svačemu. Ona je uvek posledica sopstvene nesigurnosti u nekoj stvari kao i kukavičluka koji je rezultat ovih ili onih navika. Ova bolest pojačavana je još i vaspitanjem. Nemačko vaspitanje pre rata bilo je opterećeno izuzetno mnogim slabostima. Ono je na vrlo jednostran način bilo podešeno na ukalupljeno čisto "znanje", a manje usmereno na "razvijanje umeća". Još je manje pridavana vrednost obrazovanju karaktera pojedinca - ukoliko je ono uopšte moguće - sasvim malo unapređenu spremnost za preuzimanje odgovornosti, a nimalo vaspitanju volje i snage za odlučivanje. Rezultati tog vaspitanja zaista nisu bili jaki ljudi, nego, šta više, prilagodljivi "mnogoznalci", za kakve smo mi Nemci pre rata uopšte važili i prema tome bili ocenjivani. Nemci su voleli pošto se on veoma dobro mogao upotrebiti, samo malo su ga poštovali, upravo zbog njegove slabosti volje. Nije uzalud upravo on gubio najlakše među gotovo svim narodima nacionalnost i otadžbinu. Lepa poslovice "sa šeširom u ruci možeš proći ceo svet", kazuje sve. Upravo je sudbonosna postala ta prilagodljivost, kada je ona određivala i formu, kojom je jedino bilo dozvoljeno da se pristupi monarhu. Forma je zahtevala, prema tome: nikada protivurečnosti, nego sve i svašta odobravati, što se njegovom veličanstvu blago izvoljeva svideti. Ali, upravo na ovom mestu bilo je najneophodnije slobodno dostojanstvo čoveka, inače je monarhistička institucija morala jednoga dana da propadne zbog tog ulagivanja; jer to i jeste ulagivanje i ništa drugo! I samo bednim puzavcima i ljigavcima, kratko rečeno, celoj dekadenciji koja se pred najvišim prestolima oduvek bolje osećala nego čestite i pristojne poštene duše, može ovo da važi kao jedino data forma - opštenja sa nosiocima krune! Ove "najponirnije" kreature su, doduše, pri svoj skrušenosti pred svojim gospodarem i hlebodavcem, već odavno pokazale najveću drskost prema ostalom čovečanstvu, a u najjačoj meri onda kada su se drskog lica izvoljevali predstaviti kao jedino "monarhistički" u odnosu na ostale grešnike; zaista, prava bestidnost, kakvu je u stanju da kaže samo jedan takav plemenitaški ili neplemenitaški ljigavi crv! Jer, u stvarnosti ovi ljudi su još uvek bili grobari monarhije, a naročito monarhističkog mišljenja. A tako nešto uopšte se i ne može drukčije zamisliti: čovek koji je spreman da jamči za jednu stvar, neće i ne može nikada da bude ljigavac i beskarakterni puzavac. Onome kome je ozbiljno stalo do održanja i napredovanja jedne institucije, taj će i sa poslednjom niti svoga srca da se drži nje, i neće uopšte moći da progovori, ako se u njoj pokažu neka oštećenja. Svakako, taj neće onda na sav glas i u javnosti da galami, kao što to na tačno takav lazljivi način čine demokratski "prijatelji" monarhije, ali će svakako pokušati da njegovo veličanstvo, nosioca krune lično, najozbiljnije upozori i usmeri. On u tom slučaju neće, i neće smeti da zauzme stanovište da njegovo veličanstvo, pri tom, treba da ostane slobodno, i da ipak, još uvek, deluje prema svojoj volji, čak ako bi to moralo, i ako će to da vodi do vidljive nesreće, nego će on u takvom slučaju monarhiju da uzme u zaštitu od monarha, i to bez obzira na ma kakvu opasnost. Ako bi vrednost ove institucije zavisila od ličnosti svakog monarha, onda bi to bila najlošija institucija koja se može zamisliti; jer monarsi su samo u najredim slučajevima, najviši odabir mudrosti i razuma ili samo karaktera, kako se to rado želi prikazati. To veruju samo profesionalni puzavci i ljigavci ali svi ispravni ljudi - a to su ipak oni najdrago-

ceniji u državi – oseća će se odgurnuti usled zastupanja takve besmislice. Za njih je upravo istorija istorija, a istina istina, čak ako se radi i o monarsima. Ne, sreća imati velikog monarha kao velikog čoveka, tako će retko pasti u udeo narodima, da će oni već morati biti zadovoljni ako ih pakost sudbine bar poštedi svog najgoreg promašaja.

Prema tome, vrednost i značaj monarhističke ideje ne mogu da budu u ličnosti samog monarha, izuzev ako se nebo ne odluči da krunu postavi na glavu jednom genijalnom heroju kao Fridrihu Velikom, ili jednom mudrom karakteru kao Vilhelmu Prvom. Ovo se dešava jednom u toku vekova, a retko kad češće. Inače, ovde je ideja ispred ličnosti time što smisao tog uređenja isključivo treba da se nalazi u samoj instituciji. Time monarh dospeva i sam u krug služenja. I on je sada samo točak u tom stroju, i kao takav on je njemu obavezan. I on mora sada da se povinuje višem cilju i "monarhista" onda nije više onaj koji nosioca krune čutke pušta da se o nju ogreši, nego onaj koji to sprečava. Kada smisao ne bi ležao u ideji, nego u bezuslovno "posvećenju" ličnosti, ne bi se čak smelo preduzeti smenjivanje nekog vidljivo umobolnog vladara.

Neophodno je da se već danas ovo utvrdi, jer u poslednje vreme iskrsavaju opet sve više pojave iz skrovitosti, koje zbog svog bednog držanja nisu malo krive za slom monarhije. Sa izvesnom naivnom drskošću govore sad ti ljudi ponovo samo o "svom" kralju - koga su oni, međutim, ipak pre nekoliko godina baš u kritičnom trenutku na najbedniji način ostavili na cedilu - i počinju svakog čoveka koji neće da se miri sa tim, da se uklopi u njihove laljive tirade, da prikazuju kao rđavog Nemca. A u stvarnosti su to baš oni isti plašljivci koji su 1918. godine znali da se razbeže pred svakim crvenim povezom na ruci, svog kralja da ostave kraljem, da što je moguće brže ubojnu sekiru zamene štapom za šetnju, vežu neutralne kravate i kao miroljubivi "građani" nestanu netragom! U jedan mah nestadoše tada svi ti kraljevski branioci i tek pošto se zahvaljujući delatnosti drugih, revolucionarni olujni vetar toliko ponovo slegao da su mogli ponovo u visine trubiti svoje "živeo nam kralj, živeo!", počеше ove "sluge i savetodavci" krune ponovo da iskrsavaju s' krajnjim oprezom. I sad su, eto, svi oni opet tu, i puni čežnje za minulim vremenima jedva mogu da stoje od silne vernosti kralju i preduzimljivosti, dok jednog dana naravno opet ne iskrsne prvi crveni povez na ruci, i cela briga interesenata stare monarhije iznova ne klisne kao miševi pred mačkom! Da i monarsi sami nisu bili krivi zbog ovih stvari, mogli bismo ih od sveg srca sažaljevati zbog tih njihovih današnjih branitelja. Ali, u svakom slučaju oni mogu biti uvereni u to da se sa takvim vitezima gube prestoli, a ne osvajaju krune.

Ali ta licernerna poniznost je bila greška čitavog našeg vaspitanja, koja se upravo sada, na ovom mestu, na posebno užasan način, osvetila. Jer, usled tog vaspitanja mogle su se na svim dvorovima da održe ove jadne pojave i postepeno da potkopaju temelje monarhije. A kad je onda sama zgrada najzad počela da se ljulja, oni su nestali kao da ih je vetar odneo. Naravno: puzavci i ulizice nisu spremni da budu ubijeni za svog gospodara. A da to monarsi nikada ne znaju i gotovo načelno čak ne nauče, oduvek je bilo uzrok njihove propasti. Posledična pojava naopakog vaspitanja bio je kukavičluk pred odgovornošću i iz toga proizilazeća slabost u samom tretiranju životno važnih problema. Ishodište ove zaraze je kod nas svakako velikim delom u parlamentarnoj instituciji u kojoj se isto tako u čistoj kulturi gaji neodgovornost. Na žalost, ovo oboljenje je, međutim, polako prelazilo i na celokupni ostali život, a najjače na državni. Počela se svugde izbegavati odgovornost i iz tog razloga najradije se posezalo za polovičnim i nedovoljnim merama; zar nije kod njihove primene uvek svedena na najmanji obim mera one odgovornosti koju lično treba poneti. Treba samo osmatrati držanje pojedinih vlada prema čitavom nizu istinski štetnih pojava našeg javnog života, pa će se lako spoznati strašan značaj ove opšte polovičnosti i kukavičluka pred odgovornošću.

Uzeću samo nekoliko slučajeva iz neizmerne mase postojećih primera:

Obično se upravo u krugovima novinara rado označava štampa kao jedna "velesila" u državi. I stvarno je njen značaj doista ogroman. On se uopšte i ne može procenjivati, jer ona

zaista i utiče na nastavak obrazovanja u kasnijem dobu. Pri tom se mogu njeni čitaoci uglavnom podeliti u tri grupe:

Prvo, u one koji u sve što čitaju veruju;

Drugo, u one koji ni u šta više ne veruju;

treće, u one koji pročitano kritički preispituju i zatim prosuđuju.

Prva grupa je brojčano daleko najveća. Ona se sastoji od velike mase naroda i prema tome predstavlja duhovno najpriprostiji deo nacije. Ali, ona se ne može, da kažemo, označiti prema zanimanjima, nego u najboljem slučaju prema opštim stepenima inteligencije. U nju spadaju svi oni kojima samostalno mišljenje niti je urođeno niti je razvijeno vaspitanjem, i koji delom iz nesposobnosti, delom iz neznanja, u sve veruju što im se tura odštampano crno na belo. U tu grupu spada i ona vrsta lenjivaca koja bi svakako mogla sama da misli, ali iz čiste lenjosti ne misli, već zahvalno prihvata sve što je neko drugi već promislio, u skromnoj pretpostavci da se ovaj već pošteno potrudio. Kod svih ovih ljudi koji predstavljaju veliku masu, uticaj štampe biće ogroman. Oni nisu u stanju, ili nisu voljni da ono što im je ponuđeno, sami ispituju, tako da njihov ceo stav prema svim dnevnim problemima može skoro isključivo da se podvede na spoljni uticaj drugih. Ovo može biti od koristi onda, ako njihovo prosvetčivanje preuzme ozbiljna i istinoljubiva grupa, ali je nesreća ako se za to postaraju mangupi i lažovi.

Druga grupa je već po svom broju bitno manja. Ona je delom sastavljena od elemenata koji su najpre pripadali prvoj grupi, da bi se onda, posle dugih gorkih razočaranja, preokrenuli u suprotnost i ne veruju više ni u šta, čim im nešto odštampano dođe pred oči. Oni mrze svake novine, ili ih uopšte ne čitaju, ili se ljute bez izuzetka zbog sadržine, pošto je ona, eto, po njihovom mišljenju, samo sastavljena od laži i neistina. Ovakve ljude je veoma teško obrađivati, pošto će oni uvek biti nepoverljivi čak i prema samoj istini. Time su izgubljeni za svaki pozitivan rad.

I najzad, treća grupa je daleko najmanja; ona se sastoji od duhovno zaista finih glava, koje je prirodna darovitost i vaspitanje naučilo da samostalno misle, koje o svemu pokušavaju da formiraju svoj sopstveni sud, i koje sve pročitano najtemeljnije još jednom podvrgavaju sopstvenom preispitivanju i daljem razvijanju. Oni neće pogledati ni jedne novine, a da u svom mozgu to neprestano ne prerađuju i pisac tada nema laku poziciju. Novinari vole takve čitaoce, ali samo sa uzdržanošću. Za pripadnike ove treće grupe je onda svaka besmislica koju neke novine naškrabaju, manje opasna ili čak beznačajna. Oni su se, ionako, u toku života navikli da u svakom novinaru načelno vide bitangu, koja samo ponekad govori istinu. Ali, na žalost, značaj ovih dragocenih i divnih ljudi je upravo samo u njihovoj inteligenciji, ali ne u brojnosti - to je nesreća u jednom vremenu, u kome mudrost ne predstavlja ništa, a brojnost sve! Danas, kada glasački listić masa odlučuje, presudna odluka nalazi se upravo kod brojčano najjace grupe, a to je prva: tj. gomila priprostih i lakovernih ljudi.

Državni i narodni interes prvoga reda je da se spreči da ovi ljudi dopadnu u ruke rđavih, neukih ili čak zlonamernih vaspitača. Država stoga ima obavezu da njihovo vaspitanje nadzire i da spreči svaki nered u tom pogledu. Pri tom, ona mora naročito da pazi da štampa ima čiste ruke; jer, njen uticaj je na ove ljude daleko najjači i najprodorniji, pošto on nije prolazan, nego ima produženo dejstvo. U ravnomernosti i večnom ponavljanju ove nastave je i ceo njen ogroman značaj. Dakle, ako bilo gde, onda upravo ovde ne sme država zaboraviti da sva sredstva treba da služe jednom cilju; ona ne sme da dozvoli da je zbuni razmetanje takozvane "slobode štampe", i da propusti da izvrši svoju dužnost, da naciji uskrati hranu, koja joj je potrebna i koja joj dobro čini; ona mora bezobzirnom odlučnošću da sebi osigura ovo sredstvo narodnog vaspitanja i da ga stavi u službu države i nacije.

A kakvu je hranu nemačka štampa predratnog doba pružala ljudima? Zar to nije bio najgori otrov koji se samo može zamisliti? Zar nije našem narodu usađivan u srce najgori pacifizam u jedno vreme kada se ostali svet već uveliko pripremao da Nemačku polako, ali sigurno udavi? Nije li štampa još za vreme mira u mozak naroda ulila sumnju u pravo na sopstvenu državu, da bi ga tako, u izboru sredstava za njegovu odbranu, već unapred ograničila? Zar nije nemačka štampa znala da učini našem narodu tako privlačnom besmislicu "zapadne demokratije", dok on nije, najzad, ulovljen svim tim oduševljenim tiradama, poverovao da može svoju budućnost da poveri jednom Društvu naroda? Zar nije ona pripomogla da naš narod vaspita tako da izgubi svoj moral? Zar nije ta štampa moral i etiku ismejavala, označavajući ih kao nazadne i cifčinske, dok najzad i naš narod nije postao "moderan"? Nije li ona u stalnom napadu toliko dugo potkopavala temelje državnog autoriteta, dok nije bio dovoljan jedan jedini udarac da se ta zgrada dovede do survavanja? Nije li se ona nekad borila svim sredstvima protiv raspoloženja da se državi da ono što je državno, nije li u stalnoj kritici omalovažavala vojsku, sabotirala opštu vojnu obavezu, pozivala na uskraćivanje vojnih kredita itd, sve dotle dok uspeh više nije mogao izostati? Delatnost takozvane štampe bio je sahranjivanje nemačkog naroda i nemačkog Rajha. A da ne govorimo o marksističkim lažljivim listovima; njima je laž; isto tako životna potreba kao mački lovljenje miševa; pa njen zadatak je samo taj da se narodu slomi narodna i nacionalna kičma, da bi on sazeo za robovski jaram internacionalnog kapitala i njegovih gospodara, Jevreja.

A šta je preduzela država protiv ovoga masovnog trovanja nacije?

Ništa, i zaista, baš ništa! Nekoliko smešnih ukaza, nekoliko kazni protiv isuviše velikih podlosti, i to je bilo sve. Ali, zato se verovalo da će pridobiti blagonaklonost te pošasti laskanjima, priznavanjem "vrednosti" štampe, njenog "značaja", njene "vaspitačke misije" i sličnim još besmislicama –a Jevreji su to prihvatili s' lukavim smeškom i odgovarali sa prituljenom zahvalnošću.

Međutim, razlog za ovaj sramotni poraz države nije bio toliko u nepoznavanju opasnosti, nego naprotiv, u do neba vapijućem kukavičluku i polovičnosti svih odluka i mera koje proizlaze iz tog kukavičluka. Niko nije imao hrabrosti da primeni dalekosežna radikalna sredstva, nego se petljalo ovde kao i svugde sa stalno polovičnim receptima, i umesto da se udarac zada pravo u srce, najviše što se činilo to je da se drži ova guja otrovnica – s' ishodom da je ne samo sve ostalo pri starom, nego naprotiv, da je iz godine u godinu rasla moć institucija koje je trebalo suzbijati. Odbrambena borba ondašnje nemačke vlade protiv štampe koja je naciju polako kvarila, poglavito štampe jevrejskog naroda, bila je bez svake prave linije, bez odlučnosti, ali pre svega bez bilo kakvog vidljivog cilja. Ovde je u potpunosti zatajio birokratski razum tajnih savetnika, kako u proceni značaja ove borbe, tako i u izboru sredstava i utvrđivanju jednog jasnog plana. Bez plana se naokolo tražio lek, ponekad da bi novinarsku zmiју ako bi suviše jako ujela, zatvarali na nekoliko nedelja, ili meseci, ali su zmijsko gnezdo, kao takvo, lepo ostavljali na miru.

Naravno - delom je ovo bila posledica beskrajno lukave taktike jevrejstva, na jednoj strani, i jedne zaista birokratske gluposti i bezazlenosti, na drugoj. Jevrejin je bio isuviše pametan da bi dopustio da se njegova celokupna štampa kontinuirano napada. Ne, jedan deo iste bio je tu zato da pokriva drugi. Dok su marksističke novine na najprostačkiji način protiv svega što je ljudima moglo biti sveto polazile u boj, a državu i vladu na najsramniji način napadale i velike delove naroda huškale jedne protiv drugih, građansko-demokratski jevrejski listovi znali su da sebi daju privid čuvene "objektivnosti", izbegavajući pedantno sve jake reči, znajući tačno da svi šupljoglavci mogu da sude jedino prema spoljnjem izgledu stvari, a nikad ne poseduju sposobnost da prodru u unutrašnje vrednosti, tako da se za njih vrednost jedne stvari meri prema tom spoljnjem, umesto prema sadržini; ovde je u pitanju jedna ljudska slabost kojoj imaju da zahvale za uvaženje njihove ličnosti.

Za ove ljude bio je i jeste naravno list "Frankfurter cajtung" ("Frankfurtske novine") pojam svake čestitosti. Pa te novine nikada ne upotrebljavaju neuljudne izraze, odbacuju svaku

telesnu brutalnost i uvek apeluju da se borba vodi sa "duhovnim" oružjem, koja, za čudo, upravo ljudima bez duha, najviše leži na srcu. To je rezultat našeg poluobrazovanja, koje ljude odvaja od prirodnog instinkta, upumpava im izvesno znanje, ali ih, međutim, ne dovodi do poslednjeg saznanja, pošto i u tome vrednoća i dobra volja same nisu u stanju da budu od koristi, nego ovde mora postojati neophodni razum i to onaj urođeni. Ali poslednja spoznaja je uvek shvatanje instinktivnih uzroka – to znači: čovek nikada ne sme zapasti u zabludu, da poveruje da je zaista unapređen za gospodara i majstora prirode - kao što to oholost poluobrazovanja tako lako podupire - već on mora da razume i shvati fundamentalnu nužnost da priroda vlada ma koliko da je njegov život podvrgnut ovim zakonima večne borbe i rvanja da se uzdigne naviše. On će tada osetiti da u jednom svetu, u kome planete kruže oko sunca, meseci se vrte oko planeta, u kome je uvek samo snaga gospodarica slabosti i nju prisiljava da bude poslušni sluga, ili je lomi, da u takvom svetu za čoveka ne mogu da važe posebni zakoni. I za njega takođe vladaju večna načela ove poslednje mudrosti. On može pokušati da ih shvati, ali da se od njih otrgne, nikada neće uspeti.

Upravo za naš duhovni polusvet, piše Jevrejin svoju takozvanu inteligent štampu. Za njega su "Frankfurtske novine" i "Berlinski dnevni list" napravljeni, za njega je njihov ton uštiman, a na njega oni vrše svoj uticaj. I dok oni svi naizgled najbrižljivije izbegavaju spoljne sirove forme, sipaju ipak otrov iz drugih posuda u srca svojih čitalaca. Uz trabunjanje u lepim tonovima i frazama, uljulkuju oni čitaoca u verovanje, kao da su zaista pogonske snage njihovog delovanja čista nauka ili čak moral, dok je to uistinu samo isto tako genijalna kao i prevejana veština da se protivniku na takav način ukrade iz ruke oružje protiv štampe uopšte. Jer, dok se jedni tope od pristojnosti, veruju im radije svi praznoglavci, da se kod drugih radi samo o lakim deformacijama, koje, međutim, nikad ne bi smele da dovedu do kršenja slobode štampe – kako se taj ispad nekažnjenog laganja naroda i trovanja naroda označava. Pa se ljudi i ustručavaju da istupe protiv tog banditizma, strahujući da će u takvom slučaju odmah protiv sebe imati "pristojnu" štampu; to je strah koji je isuviše opravdan. Jer čim se pokuša da se protiv jedne od tih sramnih novina istupi, smesta će sve ostale da stanu na njenu stranu, ali nikako zbog toga da bi podržale način te borbe, bože sačuvaj - ovde se radi samo o principu slobode štampe i slobode javnog mišljenja; samo to treba da bude ovde branjeno. A kod ovakve galame postaju i najsnažniji ljudi slabi, jer to dolazi iz usta sve samih "pristojnih" listova.

Tako je mogao taj otrov neometano da prodre i deluje u krvotoku našega naroda, a država nije posedovala snagu da ovlada tom bolešću. U smešnim polovičnim sredstvima koja je ona upotrebljavala protiv toga, pokazivala se već preteća propast Rajha. Jer, jedna institucija, koja više nije rešena, da se sama štiti svim oružjem, praktično se odriče sama sebe. Svaka polovičnost je vidljivi znak unutrašnjeg propadanja, kome će spoljni slom pre ili kasnije morati da sledi i uslediće.

Verujem da će današnja generacija, ispravno vođena, lakše savladati ovu mogućnost. Ona je doživela razne stvari koje su mogle da ojačaju nerve kod onoga koji ih uopšte nije izgubio. Sigurno da će i u dolazećem vremenu Jevrejin u svojim novinama dići ogromnu dreku, kad neko jednom stavi ruku na njegovo omiljeno gnezdo, učini kraj neredu u štampi, i to vaspitno sredstvo stavi u službu države i ne prepusti ga više ruci stranaca i neprijatelja naroda. Samo, ja verujem da će ovo nas mlade manje da opterećuje nego nekada naše očeve. Jedna granata kalibra trideset centimetara siktala je još uvek više i gore nego hiljade jevrejskih novinskih guja otrovnica - dakle, neka samo sikeće!

Dalji primer za polovičnost i slabost u najvažnijim životnim pitanjima nacije pri rukovođenju predratnom Nemačkom je sledeći: paralelno sa političkim, običajnim i moralnim zaražavanjem naroda, teklo je već mnogo godina jedno ne manje masno zdravstveno trovanje narodnog tela. Sifilis je počeo, naročito u vele-gradovima, da sve više uzima maha, dok je tuberkuloza ravnomerno, gotovo u celoj zemlji, obavljala svoju smrtonosnu žetvu. Uprkos

tome što su u oba slučaja posledice za naciju bile užasavajuće, nisu se mogle organizovati odlučujuće mere protiv toga. Naročito, u odnosu na sifilis, može se držanje narodnog i državnog rukovodstva označiti samo kao potpuna kapitulacija. Kod ozbiljno zamišljenog suzbijanja moralo se već nešto šire i dublje preduzeti, nego što se to u stvarnosti dešavalo. Pronalazak jednog leka sumnjive prirode, kao i njegova poslovno vredna primena, mogle su kod ove zaraze samo malo da pomognu. I ovde je mogla da dođe u obzir borba protiv uzroka, a ne odstranjenje pojava.

Uzrok, međutim, je u prvom redu u našem prostituisanju ljubavi. Čak, iako njen rezultat ne bi bila ova stravična zaraza, ona bi bila ipak od najdublje štete za narod, jer dovoljna je već moralna pustoš, koju ova izopačenost sobom donosi, da bi jedan narod, polako, ali sigurno, bio gurnut u propast. Ovladavanje jevrejstva našim duševnim životom i mamoniziranje našeg nagona za parenjem, pre ili kasnije će pokvariti celo naše potomstvo, jer namesto snažne i zdrave dece kao ploda jednog prirodnog osećanja, stupiće sada samo bedne individue finansijske svrsishodnosti. Jer ona postaje sve više osnova i jedina pretpostavka naših brakova. A ljubav se, međutim, istutnji negde drugde. Jedno izvesno vreme može se, naravno, i ovde podsmevati prirodi, samo, osveta neće izostati, ona će se ovde javiti kasnije, ili bolje rečeno: nju će ljudi isuviše kasno primetiti. Koliko su, međutim, katastrofalne posledice jednog trajnog nepoštovanja prirodnih preduslova za brak, može se videti na primeru našeg plemstva. Ovde imamo pred sobom rezultate jednog razmnožavanja koje je delimično počivalo na čisto društvenoj prinudi, a s' druge strane na finansijskim temeljima. Ovo prvo, vodi do slabljenja uopšte, drugo, do krvnog trovanja, pošto svaka Jevrejka, vlasnica robne kuće, važi kao podesna da dopuni potomstvo Njegove visosti - koje doduše onda i liči na to. U oba slučaja posledica je potpuna degeneracija. Naše građanstvo nastoji, danas, da ide istim putem i završiće na istom cilju.

Sa ravnodušnom žurbom pokušava da se jednostavno prođe pored neprijatnih istina, kao da bi se takvim ponašanjem moglo učiniti kao da se te same stvari nisu ni dogodile. Ne, činjenice da se naše velegradsko stanovništvo sve više u svom ljubavnom životu prostituise, i upravo stoga u sve širem krugu postaje žrtvom sifilističke zaraze, ne može se jednostavno poricati, nego ona je prosto tu. Najvidljiviji rezultati ovog masovnog zaražavanja mogu se, na jednoj strani, naći u ludnicama, a na drugoj, na žalost, kod naše dece. Naročito su ona tužan proizvod bede nezadrživog daljeg trovanja našeg seksualnog života; u oboljenjima dece otkrivaju se poroci roditelja.

Postoje različiti putevi da se čovek protiv svoje volje pomiri sa ovom neprijatnom, pa i strašnom činjenicom: jedni uopšte ne vide ništa, ili, bolje rečeno, neće ništa da vide; ovo je, naravno, daleko najjednostavniji i najjeftiniji "stav". Drugi se zaogrću svetačkim plaštom jedne isto tako smešne kao i još k' tome i pritvorne smernosti; govore o čitavoj toj oblasti, uopšte samo kao o jednom velikom grehu, i iskazuju, pre svega, u odnosu na svakog uhvaćenog grešnika svoje najdublje zgražavanje, da bi onda pred ovom bezbožnom zarazom zatvorili oči od pobožnog gnušanja i molili dragoga boga, da on - ako je moguće tek posle njihove sopstvene smrti - na celu ovu Sodomu i Gomoru pusti kišu sumpora i smole, da bi tako opet jednom postavio pred ovo bestidno čovečanstvo poučni primer kao opomenu. Treći konačno veoma dobro uviđaju užasne posledice koje će ova zaraza jednom sobom morati da donese i koje će ona doneti, ali oni samo sležu ramenima, uvereni da se i tako ništa ne može preduzeti protiv te opasnosti, tako da se stvari moraju pustiti da idu onako kako idu.

Sve je ovo, naravno, komotno i jednostavno, samo se ne sme zaboraviti da će usled takve nemarnosti cela nacija pasti žrtvom. Izgovor da, eto, i drugim narodima ne ide, ništa bolje, naravno, jedva može nešto da promeni u činjenici sopstvene propasti, izuzev ako ne bi osećaj što vidimo, kako su i drugi pogođeni ovom nesrećom, za mnoge već sam po sebi donosio ublaženje sopstvenih bolova. Ali, pitanje je onda upravo ovo, koji narod sam od sebe, kao prvi, pa čak i jedini, može da savlada ovu kugu, i koje nacije opet zbog nje propadaju. O tome se, na kraju, i radi. I to je, takođe, samo jedan probni kamen vrednosti rase - rasa koja ne

izdrži borbu, izumreće i ustupiti mesto zdravijim ili pak žilavijim i otpornijim. Jer, pošto ovo pitanje u prvoj liniji pogađa potomstvo, ono spada u ona pitanja o kojima se sa tako strašnim pravom kaže da se gresi otaca svete sve do desetog kolena - jedna istina koja važi samo za zločine protiv krvi i rase. Greh protiv krvi i rase je nasledni greh ovoga sveta i kraj onog čovečanstva koje se njemu poda.

A koliko je samo žalosna bila predratna Nemačka, suočena upravo sa ovim pitanjem! Šta se preduzimalo da bi se zaustavilo okužavanje naše omladine u velikim gradovima? A šta da bi se sprečilo zaražavanje i mamoniziranje našega ljubavnog života? A šta da bi se suzbilo iz toga nastalo širenje sifilisa u telu naroda?

Odgovor se najlakše dobija konstatacijom šta je moralo da se preduzme. Pre svega, ovo pitanje nije se smelo uzeti olako, nego se moralo shvatiti da od njegovog rešenja zavisi sreća ili nesreća čitavih generacija, pa čak da bi ono moglo, ako ne i moralo, biti određujuće za čitavu budućnost našeg naroda. A takvo saznanje obavezivalo je na bezobzirne mere i zahvate. Na početku svih razmatranja trebalo je da ovlada uverenje da je pre svega potrebno koncentrisati pažnju cele nacije na ovu užasnu opasnost, tako da svaki pojedinac može da postane intimno svestan značaja ove borbe. Zaista prelomne i ponekad teško podnošljive obaveze i opterećenja mogu samo onda dovesti do opšteg dejstva, ako se pojedincu osim prinude ukaže još i na saznanje da je to neophodno. Ali, tu spada jedno ogromno prosvetčivanje i potreba da se isključe sva dnevna pitanja koja odvlače pažnju. U svim slučajevima u kojima se radi o ispunjenju naizgled nemogućih zahteva ili zadataka, mora celokupna pažnja jednoga naroda da se objedini i isključivo usmeri samo na ovo jedno pitanje, tako kao da od njegovog rešenja zaista zavisi biti ili ne biti. Samo će se tako jedan narod učiniti voljnim i sposobnim za zaista velika dela i napore.

Ovaj princip važi i za pojedinca ukoliko hoće da ostvari velike ciljeve. I on će ovo moći da učini samo u postepenim razmacima, i on će onda uvek morati da objedinjuje celokupne svoje napore da bi postigao određeno ograničen zadatak, sve dotle dok se ne ostvari njegovo ispunjenje i dok se ne bude moglo preduzeti obeležavanje novog perioda. Ko ne izvrši ovu podelu puta koji treba savladati, podelu u pojedine etape, i onda to planski, sa najstrožom mobilizacijom svih snaga ne nastoji pojedinačno da savlada, nikada neće moći da dospe do konačnog cilja, nego će ostati da leži negde na putu, ili čak možda i postrani od puta. Ovo približavanje cilju radom je velika veština i zahteva uvek zalaganje čak i poslednje energije, da bi se tako korak po korak savladao put.

Dakle, prvi preduslov koji je potreban za savladavanje jednog tako teškog odeljka ljudskog puta je taj da vodstvu pođe za rukom da masi naroda postavi delimičan cilj koji baš sada treba postići i izvojevati kao jedino dostojan ljudske pažnje, a od čijeg savladavanja sve zavisi. Velika množina naroda ionako ne može nikada da pred sobom sagleda ceo put, a da se ne umori ili ne počne da očajava zbog zadatka. Narod će u jednom izvesnom obimu zadržati pred očima cilj, ali će put moći da sagleda samo u malim odeljcima, slično putniku pešaku, koji isto tako zna i poznaje kraj svoga putovanja, ali bolje savlada beskrajni drum, ako ga razdeli u etape, i onda krene da prevaljuje svaku pojedinu tu etapu, kao da je ona već sam taj željeni cilj. Samo tako će on, ipak, ne gubeći nadu, ići napred. Tako bi se primenom svih propagandističkih pomoćnih sredstava moralo pitanje suzbijanja sifilisa postaviti kao glavni zadatak nacije, a ne kao jedan od zadataka. Trebalo bi da se u tu svrhu, u punom obimu, primenjujući sva sredstva, ljudima utuče u glavu oštećenja od sifilisa kao najužasnija nesreća, dok cela nacija ne dođe do uverenja da upravo od rešenja ovog pitanja sve zavisi, budućnost, ili propast. Tek posle takve jedne, ako je neophodno i dugogodišnje pripreme, probudiće se patnja, a time i odlučnost celog jednog naroda toliko da se sad mogu preduzeti veoma teške mere, koje iziskuju žrtve, a da se ne bude u opasnosti da se to, možda, neće razumeti, ili da će nas odjednom htenje mase ostaviti na cedilu. Jer da bi se toj kugi ozbiljno zavrnila šija, nužne su ogromne žrtve i isto tako veliki rad.

Borba protiv sifilisa zahteva i borbu protiv prostitucije, protiv predrasuda, starih navika, protiv dosadašnjih predstava, opštih shvatanja, a pri tom ne i na kraju, protiv lažljive i pritvorne smernosti u izvesnim krugovima.

Prvi preduslov za moralno pravo da se povede borba protiv ovih stvari jeste omogućavanje ranog stupanja u brak kod budućih generacija. Kasno stupanje u brak predstavlja prinudu da se održi jedna institucija koja, neka kaže ko šta hoće, jeste i ostaje sramota za čovečanstvo, jedna institucija koja prokleta loše pristaje biću, koje inače skromno, sebe rado smatra slikom i prilikom" božjom. Prostitucija je prava sramota čovečanstva, samo se ona ne može odstraniti moralnim predavanjima, pobožnim htenjem itd; nego, njeno ograničenje i konačno uklanjanje pretpostavlja bezbroj preduslova. A prvi preduslov jeste i ostaje stvaranje mogućnosti ranog stupanja u brak koje odgovara ljudskoj prirodi, pre svega muškarcu, jer žena je ovde ionako samo pasivni deo.

Kako su zbrkani, pa i nerazumljivi danas delom postali ljudi, može se iz toga zaključiti što se često ne čuje da majke, iz takozvanog "boljeg" društva, govore da bi bile zahvalne, kada bi za svoje dete našle muža koji je "već slomio svoje rogove" itd. Pošto u ovom slučaju vlada manje oskudica nego obratno, onda će sirota devojka već srećno da nađe takvog jednog Zigfrida bez rogova, a deca će biti vidljivi rezultat takvog razumnog braka. Kada se pomisli da osim toga još sledi jedno, što je moguće veće ograničenje rađanja, tako da je prirodi uskraćena svaka selekcija, pošto naravno, mora da se održi svako makako jedno biće, onda zaista samo ostaje pitanje, zašto uopšte još postoji takva jedna institucija i kakvu svrhu ona treba da ima. Nije li to onda upravo isto kao i sama prostitucija? Zar obaveza prema potomstvu više ne igra baš nikakvu ulogu? Ili zar se ne zna kakvo će prokletstvo čovek natovariti na svoju decu i decu njihove dece, takvim zločinački lakomislenim načinom u očuvanju poslednjeg prirodnog zakona, ali i poslednje prirodne obaveze?

Tako se izopačuju kulturni narodi i postepeno propadaju. Pa i brak ne može da bude sam sebi svrha, već mora da služi jednom većem cilju, razmnožavanju i održavanju vrste i rasa. Samo to je njegov smisao i njegov zadatak. Pod ovim pretpostavkama, međutim, može da se meri njegova ispravnost samo po načinu kako on ispunjava ovaj zadatak. Već zbog toga je rano stupanje u brak ispravno, jer daje mladome braku još onu snagu iz koje jedino može da dođe zdravo i otporno potomstvo. Naravno, za njeno omogućavanje potreban je ceo niz socijalnih pretpostavki, bez kojih se uopšte i ne može misliti na rano stupanje u brak. Stoga rešenje ovoga samo tako malog pitanja već ne može da se nađe bez odlučujućih mera u socijalnom pogledu. Kakav značaj imaju ove mere može se shvatiti najbolje po pojavama u jednom vremenu, kada takozvana "socijalna" republika svojom nesposobnošću da reši stambeni problem, sama jednostavno sprečava mnogobrojne brakove i na taj način ide na ruku prostituciji. Besmisao našeg načina podele plata, koji isuviše malo uzima u obzir pitanje familije i njene ishrane, isto tako je jedan razlog koji onemogućava tako mnoge rane brakove. Prema tome, može se stvarnom suzbijanju prostitucije samo onda prići, ako se jednom načelnom izmenom socijalnih odnosa omogući ranije stupanje u brak, nego što je to do sada uglavnom bio slučaj. Ovo je najbolja pretpostavka za rešenje ovog pitanja. U drugom redu, međutim, vaspitanje i obrazovanje moraju da uklone čitav niz šteta, o kojima se danas, gotovo uopšte, niko ne brine. Pre svega, mora u dosadašnjem vaspitanju da dođe do izjednačenja između duhovne nastave i fizičkog odgoja. Ono što se danas zove gimnazija je prava smejurija u odnosu na grčki uzor. Kod našeg vaspitanja potpuno se zaboravilo da, na dužu stazu, može samo u zdravom telu da prebiva zdrav duh. Naročito kada se ne uzimajući u obzir pojedine izuzetke, ima u vidu velika masa jednog naroda, onda ova maksima dobija apsolutnu važnost. U predratnoj Nemačkoj, jedno vreme se uopšte više nije vodilo računa o ovoj istini. Jednostavno se grešilo protiv tela punom snagom, a pri tom se verovalo da se u jednostranom obrazovanju "duha" poseduje sigurna garancija za veličinu nacije. Bila je to zabluda koja je počela brže da se sveti nego što se mislilo. Nije nimalo slučajno što boljševistički talas nigde

nije naišao na bolje tle nego tamo gde je živelo jedno gladu i stalnom pothranjenošću degenerisano stanovništvo: u srednjoj Nemačkoj, Saksoniji i u Rurskoj oblasti. Ali u svim ovim oblastima, kao i kod takozvane inteligencije, jedva dolazi do ozbiljnijeg otpora protiv ove jevrejske bolesti, iz jednostavnog razloga, jer je dakako i sama inteligencija telesno potpuno propala, iako manje iz razloga siromaštva već više iz razloga vaspitanja. Isključivo duhovno zauzimanje stava našeg obrazovanja u gornjim slojevima čini ih nesposobnim u vremenima kada ne odlučuje duh nego pesnica, nesposobnima da se i samo održe, a kamoli još i probiju napred. U telesnoj trošnosti ne leži retko i prvi razlog za lični kukavičluk. Preterano naglašavanje čisto duhovne nastave i zanemarivanje telesnog obrazovanja, podstrekavaju, međutim, takođe i suviše u ranoj mladosti nastajanje seksualnih predstava. Mladić koji se u sportu i gimnastici dovede do gvozdene čvrstine, manje podleže potrebi čulnih zadovoljenja, nego bubalica koga kljukaju isključivo duhovnom hranom. Pametno vaspitanje moralo bi ovo da uzme u obzir. Nadalje, ono ne sme da ispusti iz vida da će očekivanja zdravog mladog čoveka od žene biti drukčija nego onog prerano pokvarenog slabića.

Stoga mora celokupno vaspitanje da bude postavljeno tako da se slobodno vreme mladića upotrebi za koristan odgoj njegovog tela. On nema nikakvo pravo da u tim godinama dokono naokolo gluviri, da ulice i bioskope čini nesigurnim, nego treba posle svog uobičajenog dnevnog posla da čeliči mlado telo i učini ga čvrstim, da ga ne bi jednom i život zatekao suviše mekušnog. Ovo isplanirati i takođe i sprovesti, usmeravati i voditi, zadatak je vaspitanja mladih, a ne isključivo upumpavanje takozvane mudrosti. Ono takođe treba da odstrani predstavu kao da je bavljenje svojim telom lična stvar svakog pojedinca. Ne postoji nikakva sloboda koja omogućava da se greši na račun potomstva, a time i rase.

Paralelnim tokom sa vaspitavanjem tela, treba da započne i borba protiv trovanja duše. Ceo naš javni život sliča danas jednoj staklenoj bašti seksualnih predstava i nadražaja. Neka se samo eto pogleda program naših bioskopa, varijetea i pozorišta i svakako jedva da bi se moglo poreknuti da to nije prava hrana, pre svega za omladinu. U izlozima i na reklamnim stubovima deluje se najnižim sredstvima da bi se privukla na sebe pažnja mase. Da ovo kod omladine mora da dovede do izvanredno teških oštećenja, svakako da je svakome jasno ko nije izgubio sposobnost da se uživi u njenu dušu. Ova moralno sumorna atmosfera vodi do predstava i podsticaja u jednome dobu, kada dečak ne bi smeo za takve stvari još da ima nikakvog shvatanja i razumevanja. Rezultat ovog metoda vaspitanja može se, upravo ne na baš ohrabrujući i razveseljavajući način, studirati kod današnje omladine. Ona je prerano zrela. I time, takođe, prevremeno ostarela. Iz sudskih sala prodiru mnogo puta događanja u javnost koja dozvoljavaju strašne uvide u duševni život naših četrnaestogodišnjaka i petnaestogodišnjaka. Ko hoće sad ovde da se čudi da već u ovim starosnim krugovima počinje sifilis da traga za svojim žrtvama? I nije li to jedan pravi jad da se vidi, kako tako telesno slabašan, duhovno, međutim, iskvareni mladi čovek, biva uveden u bračni život lekcijama jedne velegradske kurve?

Ne, ko želi da predupredi prostituciju, mora u prvom redu da potpomogne otklanjanje njenih duhovnih pretpostavki. On mora da počisti dubre našeg moralnog okuženja velegradske "kulture", i to bezobzirno i bez kolebanja pred svakom galamom i drekom, koja će se naravno besomučno podići. Ako mi ne uzdignemo mladost iz močvare njenog današnjeg okruženja, ona će se u njoj utopiti. Onaj ko neće da sagleda ove stvari, podržava ih i time postaje sukrivac u laganom prostituisanju naše budućnosti, koja, eto, i leži u generaciji koja nastaje. Ovo pročišćavanje naše kulture mora da se protegne na gotovo sve oblasti. Pozorište, umetnost, literatura, bioskop, štampa, plakat i izlozi moraju biti očišćeni od pojava jednog trulog sveta i stavljeni u službu jedne moralne, državne i kulturne ideje. Javni život mora da bude oslobođen od zagušujućeg parfema naše moderne erotike, isto tako kao i od svake nemuške i izveštačene neiskrenosti. U svim tim stvarima mora da se odredi cilj i put staranja

za održanje zdravlja našeg naroda, kako telesnog, tako i duševnog. Pravo lične slobode treba da načini mesto obavezi održanja rase.

Tek po sprovođenju ovih mera može da se sprovede medicinska borba protiv same zaraze sa jednim izgledom na uspeh. Samo, čak i pri tom, ne može se raditi o polovičnim merilima, nego i ovde mora da dođe do najtežih i najdalekosežnijih odluka. Polovičnost je da se neizlečivo bolesnim ljudima pruži trajna mogućnost zaražavanja ostalih zdravih. Ovo odgovara jednoj humanosti koja, da ne bi se činilo našao jednome, dozvoljava da stotine drugih propadne. Zahtev da se defektnim ljudima onemogućiti stvaranje drugih isto tako defektnih potomaka, je zapravo zahtev najjasnijeg razuma i predstavlja u svom planskom sprovođenju najhumanije delo čovečanstva. On će milionima nesrećnika uštedeti nezaslužene patnje, ali i, sledstveno tome, voditi ka jednom rastućem ozdravljenju uopšte. Odlučnost da se u ovom pravcu nastupa će takođe postaviti i zapregu daljem širenju polnih bolesti. Jer, ovde će se morati, ako je neophodno, pristupiti nemilosrdnom izolovanju neizlečivih bolesnika - jedna varvarska mera za nesrećno time pogođenog, ali pravi jedan blagoslov za savremenike i za potomstvo. Prolazni bol jednoga veka moći će i spasiti vekove od patnje. Borba protiv sifilisa i njegovog podstrekača - prostitucije je jedan od najgromnijih zadataka čovečanstva, ogroman stoga, jer se pri tome ne radi o rešenju jednog pojedinog pitanja po sebi, već o odstranjenju celog niza šteta, koji upravo kao propratne pojave daju podsticaj za ovu zarazu. Jer, oboljenje tela je ovde samo rezultat jednog oboljenja moralnih, socijalnih i rasnih instikata.

Ali, ako se ova borba iz neke komocije ili kukavičluka ne povede i ne izbori, onda neka samo pogledamo na narode kroz pet stotina godina. Slike i prilike gospoda Boga smele bi se sada veoma retko više da vide i susreću, a da se pri tom ne ogrešimo o onoga najuzvišenijeg. Ali, kako se u staroj Nemačkoj pokušalo da se sa ovom zarazom obračuna? Pri mirnom ispitivanju ukazuje nam se ovde jedan zaista sumoran odgovor. Svakako da su se spoznale u krugovima vlada užasne štete ove bolesti, iako se nije sasvim moglo promisliti o možda posledicama njenim; samo u borbi protiv nje potpuno se zatajilo i umesto da se sprovedu dalekosežne reforme, radije se posezalo za bednim merama. Doktorovalo se tu i tamo oko te bolesti i prepuštalo se da uzroci budu uzrocima. Pojedine prostitutke podvrgavane su nekom lekarskom pregledu, stavljane su one pod, nadzor onoliko koliko je upravo bilo moguće, i u slučaju jednog utvrđenog oboljenja stavljene su u poljsku bolnicu, iz koje su onda, posle spolja sprovedenog izlečenja, ponovo puštane protiv čovečanstva. Naravno, uveden je jedan "zaštitni paragraf" prema kome je morao onaj koji nije sasvim zdrav ili sasvim izlečen, pod pretnjom kazne, da izbegava seksualno opštenje.

Svakako je ova mera po sebi ispravna, samo u praktičnom sprovođenju ona bi, uglavnom, u potpunosti omanula. Prvo bi žena u slučaju nesreće koja bi je time pogodila - već i usled našeg ili, bolje, njenog takvog vaspitanja - u najvećem broju slučajeva odbila da se pojavi kao svedok protiv bednog kradljivca njenoga zdravlja - pod ipak često mučnim propratnim okolnostima - i dozvoli još da je dovuku u sudsku salu. Upravo njoj ovo vrlo malo koristi, ona će bez daljnjeg, u najvećem broju slučajeva, biti ona koja će od toga najviše patiti - jer zar neće ipak prezrenje njene odbojne okoline nju još teže pogoditi nego što će ovo biti slučaj kod muškarca. I najzad, zamislimo njen položaj, ukoliko je prenosilac oboljenja baš upravo njen suprug! Da li ona sad treba da se žali? Ili, šta ona uopšte tada da čini? Što se tiče muskaraca, tu, međutim, je još i ova činjenica prisutna, da on, na žalost, isuviše često upravo po obilno uzivanom alkoholu natrapa na ovu kugu, pošto je on u ovom stanju najmanje u situaciji da proceni kvalitet svoje "lepotice", što je i inače bolesnoj prostitutki isuviše jasno poznato i ona stoga uvek posebno nastoji da upravo upeca muškarce u ovom idealnom stanju. Kraj je, međutim, taj što kasnije neprijatno iznenađeni nije više u stanju, čak i pri najrevnosnijem pokušaju prisećanja da se seti svoje nemilosrdne usreciteljice, što se uopšte i ne sme uzeti kao čudno, kad je u pitanju jedan grad poput Berlina ili čak Minhena. Uz to još

dolazi i to da se često radi o posetiocima iz provincije, koji su celoj čaroliji velegrada i inače potpuno beslovesno izloženi.

I najzad: ko bi mogao uopšte da zna, da li je on sad bolestan ili zdrav? Ne događaju li se mnogobrojni slučajevi u kojima jedan na izgled izlečeni ponovo pada u istu bolest i sada užasnu nesreću pričinjava i rasprostire, a da, pre svega, i sam jedva da o tome sluti? Tako je dakle praktično dejstvo ove zaštite putem zakonskog kažnjavanja jednog okrivljavajućeg zaražavanja u stvarnosti ravno nuli. Sasvim isto to važi i o nadzoru nad prostitutkama i, na kraju krajeva, je onda i izlečenje samo čak i danas još nesigurno i sumnjivo. Sigurno je samo jedno: zaraza se uprkos svih mera sve više širi. A time se, takođe, i potvrđuje, na najizrazitiji način, nedelotvornost istih tih mera. Jer sve što se inače još događalo bilo je isto tako nedovoljno kao i smešno. Duševno prostituisanje naroda nije sprečeno; a i ništa se uopšte nije ni učinilo za to sprečavanje. Ali, ko je sklon da sve ovo uzme olako, taj neka bar jednom prostudira statističku dokumentaciju o širenju ove kuge, neka uporedi njen porast od poslednjih stotinu godina, i neka se onda udubi u dalji njen razvitak - i morao bi taj onda da ima dosetljivost jednog magarca, ako ne bi osetio kako mu kroz kičmu promiču žmarci! Slabost i polovičnost sa kojom se zauzeo stav već u staroj Nemačkoj prema jednoj tako užasnoj pojavi, sme, dabome, da se vrednuje kao jedan vidljivi znak propadanja naroda. Ako više ne postoji snaga za borbu za sopstveno zdravlje, završava se pravo za život u ovom svetu borbe. Taj svet pripada samo onome "celom", a ne slabom "polutanu".

Jedna od najuočljivijih pojava propadanja staroga Rajha bilo je lagano snižavanje opšte kulturne visine, pri čemu ja pod kulturom ne mislim ono što se danas označava rečju civilizacija. Ona, naprotiv, izgleda pre da je neprijateljica pravih duhovnih i životnih visina. Već pre prelaska u sledeći vek, počeo je u našu umetnost da se probija jedan element koji je do tada mogao da važi kao potpuno stran i nepoznat. Svakako, da su se dešavale i u ranijim vremenima ponekad zabune i zbrke u ukusu, samo radilo se u takvim slučajevima ipak više o umetničkim zastranjenjima kojima je potomstvo bar moralo da podari izvesnu istorijsku vrednost, nego o produktima jednog uopšte ne više umetničkog, nego štaviše duhovnog izopačenja sve do neduhovnosti. U njima je počeo već da se kulturno iskazuje onaj kasnije naravno bolje vidljiv nastajući politički slom. Boljševizam umetnosti je jedina moguća kulturna životna forma i duhovno ispoljavanje boljševizma uopšte. Kome ovo izgleda kao da je zastranjujuće tvrđenje, on treba samo da se podvrgne razmatranju umetnosti srećno boljševiziranih država, i on će tamo moći da se divi sa strahom onim bolesnim izopačenostima ludačkih i propalih ljudi, koje smo mi upoznali pod zajedničkim pojmom kubizma i dadaizma sa od kraja onoga i na prelasku u ovaj vek, tamo kao oficijelno priznatoj državnoj umetnosti. Čak i u kratkom periodu bavarske Republike Saveta, ova pojava je već stupila na svetlost dana. Već ovde se moglo videti kako su svi ti zvanični plakati, propagandistički crteži u novinama itd. nosili sa sobom ne samo pečat političkog propadanja, nego i kulturnog. Ma kako malo da je, recimo, još pre šezdeset godina mogao da se zamisli jedan politički slom od ove sada već dostignute veličine, isto tako malo je mogao da se zamisli i kulturni slom, kao što je počeo da se pokazuje od 1900. godine u futurističkim i kubističkim prikazivanjima. Pre šezdeset godina izgledala bi prosto kao nemoguća jedna izložba takozvanih dadaističkih "doživljaja", a organizatori bi svakako dospeli u ludnicu, dok oni danas čak predsedavaju i u umetničkim udruženjima. Ova zaraza onda nije mogla da nastane, jer niti je javno mnjenje ovo trpelo, niti je država to mogla da gleda. Jer, stvar je državnog vođenja da se spreči to da jedan narod bude teran u naručje ludila. Kod njega, naroda, međutim, morao bi takav jedan razvoj ipak jednoga dana da dobije svoj kraj. Onoga dana, naime, kada bi ova vrsta umetnosti zaista odgovarala opštem shvatanju, nastupio bi jedan od najtežih i mučnijih razvoja čovečanstva; time bi počeo nazadak ljudskoga mozga, a kraj, opet, teško da bi se mogao uopšte i zamisliti. Tek, čim se sa toga gledišta razvoj našeg kulturnog života od

poslednjih dvadeset i pet godina pogleda, videće se sa strahom koliko smo mi već zapali u taj nazadak. Svugde nailazimo na klice koje prouzrokuju početak bujanja korova, zbog koga će naša kultura, pre ili kasnije, morati da propadne. A u njima možemo da spoznamo pojave propadanja jednog lagano trulećeg sveta. Teško onim narodima koji više neće biti u stanju da savladaju ovu bolest!

Takva oboljenja mogla su se u Nemačkoj gotovo u svim oblastima umetnosti i kulture uopšte da konstatuju. Sve ovde izgleda da je već prevršilo vrhunac i krenulo da srlja u provaliju. Pozorište je vidljivo tonulo sve dublje i dublje i svakako bi već tada bezuslovno kao kulturni faktor nestalo, da se nisu još bar dvorska pozorišta okrenula protiv ovog prostituisanja umetnosti. Ako se izuzmu njihovi i još neki drugi hvale vredni izuzeci, onda su prikazanja pozornica bila takve vrste da je za naciju bilo svrsishodnije da se poseta njima sasvim izbegne. Bio je to jedan tužni znak unutrašnjeg propadanja, da se omladina već više i nije smela slati u najveći broj tih, takozvanih, "mesta umetnosti", što je i već sasvim bestidno, otvoreno moglo da se prizna, sa jednim opštim panoptikum upozorenjem: "omladini zabranjen pristup!" Ali, treba imati u vidu da su se takve mere opreza morale vršiti na onim mestima koja su morala biti u prvom redu tu za obrazovanje omladine, a nikako nisu smela da služe za zadovoljavanje starih, blaziranih životnih slojeva. A šta bi, eto, tek mogli da kažu veliki dramski pisci svih vremena za takvo jedno merilo, a šta tek pre svega u odnosu na situaciju koja je za takvo merilo dala povoda? Kako bi samo planuo jedan Šiler, kako bi ogorčeno jedan Gete okrenuo glavu od toga! Ali, naravno, pa i šta su tu sad nekakav Šiler, Gete ili Šekspir, prema herojima novijeg nemačkog pesništva! Stare, iznošene i preživele, neprevaziđene pojave. Jer to je bilo karakterističnost toga vremena: ne samo da je ono samo sve više proizvodilo prljavštinu, nego još povrh toga kaljalo sve zaista veliko iz prošlosti. To je svakako jedna pojava koja se uvek može posmatrati u takvim vremenima. Što su niskiji i bedniji proizvodi jednog vremena i njegovih ljudi, tim više se mrže svedoci nekadašnje veće visine i dostojanstva. Najradije bi se htelo u takvim vremenima da uguši sećanje na prošlost čovečanstva uopšte, da bi se, isključivanjem svake mogućnosti upoređivanja, moglo sopstvenim kičom još uvek da podvaljuje kao "umetnošću". Stoga će svaka nova institucija, što je ona više bednija i mizernija, tako tim više nastojati da briše i poslednje tragove prošlog vremena, dok će svaka zaista dragocena inovacija čovečanstva takođe opet bez kompleksa moći da se nadoveže na dobre tekovine prošlih generacija, pa čak često tek sada da pokuša da dovede do pravog značaja. Ona neće morati da strepi da, recimo, pred prošlošću izbledi, nego da je i sa svoje strane opštem blagu ljudske kulture jedan takav dragoceni prilog, što će ona, često upravo za puno uzdizanje i vrednovanje, hteti i sama da čuva i neguje sećanje na ranije učinke i dostignuća, da bi tako novim delima najbolje mogla da osigura puno razumevanje savremenika. Samo onaj koji svetlu, sa svoje strane, nije u stanju ništa dragoceno da podari, a opet nastoji da se učini takvim kao da on hoće da da bog zna šta; mrzeće sve zaista već dato, i to, takođe, najradije će negirati, ili i uništiti.

To ni u kom slučaju ne važi samo prosto za nove pojavnosti u oblasti opšte kulture, nego takođe i za one iz oblasti politike. Revolucionarni novi pokreti će tim više mrzeti stare forme, što su oni sami više minorni. I ovde se, takođe, može videti kako briga da se sopstveni kič kao nešto vredno pažnje pokuša da proturi, vodi do slepe mržnje protiv nadmoćne vrednosti iz prošlosti. Dok god, na primer, istorijsko sećanje na Fridriha Velikog nije izumrlo, u stanju je Fridrih Ebert da izaziva samo uslovljeno udivljavanje. Heroj iz San Susija odnosi se prema nekadašnjem bremenskom krčmaru otprilike kao sunce prema mesecu; tek kada zgasnu zraci sunca, može da zasija mesec. I stoga je isuviše shvatljiva i mržnja svih novih meseca čovečanstva protiv zvezda nekretnica. U političkom životu uobičajavaju takve nule, ako im sudbina prolazno u krilo baci vladavinu, ne samo da sa neumerenom revnošću kaljaju i prljaju prošlost, nego i sami sebe spoljnim sredstvima izuzimaju od opšte kritike. Kao primer za ovo može da posluži republičko zaštitno zakonodavstvo novog Nemačkog Rajha. Ako stoga nekakva nova ideja, nova nauka, neki novi pogled na svet ili čak i politički kao i privredni

pokret pokušava da ospori celokupnu prošlost, hoće da je prikaže lošom i bezvrednom, mora se onda već i iz tih pobuda biti krajnje opreznim i nepoverljivim. Najčešće je razlog za takvu mržnju ili samo sopstvena minornost ili čak jedna loša namera po sebi. Jedna zaista blagoslovena i srećna obnova čovečanstva uvek će imati tamo dalje da gradi, gde je prestao poslednji dobar temelj. Ona se neće morati da stidi upotrebe već postojećih istina. Zar nisu cela ljudska kultura kao i čovek sam, samo rezultat jednog jedinog drugog razvoja, u kome je svaka generacija svoj deo materijala donela i ugradila? Smisao i svrha revolucija nije onda ta da se cela zgrada sruši, nego da se loše uklopljeno ili neodgovarajuće udalji, otkloni i da onda na ponovo oslobođenom zdravom mestu dalje gradi i ugrađuje. Samo tako će se onda moći i smeti govoriti o nekom napretku čovečanstva. U drugom slučaju ne bi se svet nikada mogao poštediti i spasti haosa, pošto bi onda, zaboga, pravo na odbijanje prošlosti pripadalo svakoj generaciji i sledstveno tome bi eto ona kao pretpostavku svog sopstvenog rada smela da razara dela prošlosti.

Tako nije najtužnije u stanju naše celokupne kulture predratnog doba bila samo potpuna impotencija umetničke i opšte kulturne stvaralačke snage, nego mržnja, kojom se kaljala i brisala uspomena na veliku prošlost. Skoro u svim oblastima umetnosti, naročito u pozorištu i književnosti, počelo se na prelasku u ovaj vek da se proizvodi manje značajno novoga, nego, štaviše, da se ono najbolje staro obezvređuje i predstavlja kao minorno i prevaziđeno; kao da je to vreme najsramnije minornosti uopšte bilo u stanju da nešto prevlada. Ali, iz tog nastojanja da se prošlost izbriše iz očiju savremenosti, proizilazila je zla namera tih apostola budućnosti sasvim jasno i prepoznatljivo. Na tome je trebalo da se uvidi da se ovde nije radilo o novim iako pogrešnim kulturnim, shvatanjima, nego o jednom procesu razaranja osnova kulture uopšte i jednom time moguće nastajućem izluđivanju zdravog osećanja umetnosti - i o duhovnoj pripremi političkog boljševizma. Jer, ako se Periklovo doba prikazuje otelotvoreno Partenonom, onda se boljševistička stvarnost može iskazivati kubističkom koještarijom. S' tim u vezi, mora se, takođe i ovde, ponovo ukazati na vidljivi kukavičluk kod dela našeg naroda, koji bi na osnovu svoga obrazovanja i svoga stava morao biti obavezan da stupi u borbu protiv ove kulturne sramote.

Neprestano iz straha pred galamom boljševičkih apostola umetnosti, koji svakog onoga koji u njima neće da vidi krunu stvaralaštva, na najbesomućniji način napadaju i kao nazadnog cifču etiketiraju, odustajalo se od svakog ozbiljnog otpora i priklanjalo se tome što je upravo izgledalo eto kao ipak nezaobilazno. Čoveka je spopadao pravi strah da ne bude rastrgnut od tih poluludaka ili mangupa nerazumnosti; kao da je to neka sramota ne razumeti produkte duhovnih degenerika ili razularenih varalica. Te kulturne junože naravno da su posedovale jedno vrlo jednostavno sredstvo, a to je da svoju besmislicu prezentuju kao neku Bog zna kako moćnu stvar: oni su predstavljali svaku nerazumljivu i vidljivo sumanutu koještariju kao takozvani intimni doživljaj zadivljujućeg sveta oko sebe, oduzimajući na tako jeftin i nizak način najvećem broju ljudi reč osporavanja već unapred. Jer, pa uopšte i nije trebalo i moralo da se sumnja u to da bi i ovo mogao biti jedan intimni doživljaj, ali ipak se moralo sumnjati u to da li je to prihvatljivo, da se zdravom svetu pretpostave halucinacije duhovnih bolesnika ili zločinaca. Dela jednoga Morica fon Svinda ili jednoga Beklina, takođe su bila intimni doživljaj, samo upravo umetnika božanski nadarene vrste, a ne nekakvih lakrdijaša. A ovde se mogao tako dobro da prouči bedni kukavičluk naše takozvane inteligencije koja se sklanjala s' puta svakom ozbiljnom otporu protiv ovog trovanja zdravog instinkta našeg naroda i prepuštala samom narodu da se sam suočava sa ovom drskom besmislicom. Da se ne bi važno kao umetnički neuk, svaka umetnička koještarija se uzimala u obzir, da bi se konačno u proceni dobro ili loše zaista postalo nesigurnim. Sve u svemu uzev, bili su to znači jednog loše nastupajućeg vremena.

Kao značajno obeležje mora se još sledeće konstatovati:

U 19. veku počeli su naši gradovi sve više da gube karakter kulturnih mesta i da se srozavaju u čisto ljudska naselja. Mala povezanost koju poseduje naš današnji velegradski proletarijat prema svome mestu stanovanja je posledica toga da se ovde zaista radi samo o slučajnom mesnom prostoru za boravak pojedinca i ni o čemu drugome. Delom je ovo u vezi sa čestim promenama mesta stanovanja, uslovljenim socijalnim odnosima, koja čoveku ne daju vremena za jedno bliže povezivanje sa svojim gradom, a drugim delom opet uzrok ovome treba tražiti u samoj opštoj kulturnoj beznačajnosti i siromaštvu naših današnjih gradova. Još u vreme oslobodilačkih ratova nemački gradovi nisu samo po svome broju bili malobrojni, nego i prema veličini svojoj skromni. Ono malo pravih velegradova bili su najvećim delom rezidencije i kao takvi posedovali su, gotovo uvek, jednu određenu kulturnu vrednost i najčešće, takođe, i određenu umetničku sliku. Tih nekoliko mesta sa više od pedeset hiljada stanovnika bili su, prema gradovima sa istim stanovništvom danas, bogati u naučnom i umetničkom blagu. Kada je Minhen brojao šezdeset hiljada duša, već tada je stremio da postane jedno od prvih nemačkih umetničkih staništa; danas je skoro svako fabričko mesto dostiglo ovaj broj, ako ga već nije i višestruko prekoračilo, a ponekad opet i samo najmanju od stvarnih vrednosti ne može da nazove sopstvenom. Čiste zbirke stambenih i zakupnih kasarni i ništa više. Kako uopšte kod takve beznačajnosti treba sa takvim jednim mestom da nastane jedna naročita povezanost, mora biti prava zagonetka. Niko neće da se prisnije veže za jedan grad koji ništa drugo nema da ponudi, nego upravo kao svaki drugi, kome nedostaje svaka individualna nota, i u kome se sve izbegava, što bi moglo da izgleda kao umetnost ili slično.

Ali, to nije samo slučaj ovih gradića, takođe i stvarni velegradi postaju sa rastućim prilivom broja stanovništva, u odnosu prema njemu sve siromašniji stvarnim umetničkim delima. Oni izgledaju sve otrcaniji i sivlji i daju sasvim istu obuku, iako u većem obimu, kao mala siromašna fabrička mesta. Ono što je novije vreme pridodalo kulturnom sadržaju naših velegradova je potpuno nedovoljno. Svi naši gradovi se kite slavom i blagom prošlosti. Ako bi se iz današnjeg Minhena eto uzelo odjednom, recimo, sve što je stvoreno pod Ludvigom I, videlo bi se sa užasom, kako je sirotinjski porast od tog vremena značajnih umetničkih ostvarenja. Isto važi i za Berlin kao i za najveći broj drugih velegradova. Ali, bitno je ipak još i u sledećem: naši današnji velegradovi ne poseduju ni jedan od spomenika koji treba da reprezentuje celu sliku grada, koju bi nekako mogli biti kao zaštitni znak celog vremena. A to je opet bio slučaj u gradovima starog doba, pošto je svaki od njih posedovao naročiti monument svoga ponosa. Ono karakteristično antičkih gradova nije bilo u privatnim građevinama, nego u opšte društvenim spomenicima, koji nisu izgledali određeni za jedan momenat, nego za večnost, jer u njima nije trebalo da se ogleda bogatstvo jednog pojedinog posednika, već veličina i značaj opšteta. Tako su nastajali spomenici koji su bili veoma pogodni da pojedinog stanovnika na neki način povežu sa njegovim radom, a koji nam ponekad danas izgledaju gotovo nerazumljivim. Jer, ono što su ovi imali pred očima, bile su manje siromašne kuće privatnih posednika, nego raskošne građevine cele zajednice. Prema njima je stambena kuća zaista spadala u jednu beznačajnu sporednost. Ako se uporede odnos veličina antičkih drevnih građevina sa, stambenim kućama istog tog vremena, onda će se tek razumeti izrazita moć i snaga ovog naglašavanja principa da se delima javnosti odredi prvo mesto.

Ono što mi danas u gomilama ruševina i poljima ruina antičkog sveta još kao malobrojne upadljive kolose sa divljenjem susrećemo, nisu nekadašnje poslovne palate, nego hramovi i državne građevine, dakle dela čiji posednici su bili zajednica. Čak i u sjaju Rima, kasnog doba, prvo mesto nisu zauzimale vile i palate pojedinih građana, nego hramovi i terme, stadioni, cirkusi, akvadukti, bazilike itd. države, dakle ono što je pripadalo celom narodu. Čak se i germanski srednji vek pridržavao istog rukovodećeg načela, iako pod sasvim drugim umetničkim shvatanjem. Ono što je u starom veku našlo svoj izraz u Akropolju ili u

Panteonu, ogrtalo se sada u platformi gotske katedrale. Kao džinovi uzdizale su se ka nebu ove monumentalne građevine iznad malog šarenila od zanatskih, drvnih ili ciglanih radnji srednjevekovnog grada i postajale su tako zaštitni znaci koji čak i danas još, pošto se pored njih sve više pentraju ove kirajdžijske kasarne, određuju karakter i sliku tih mesta.

Katedrale, većnice i hale žitnih trgova kao i kule stražare su vidljivi znaci jednog shvatanja, koje, na kraju krajeva, opet odgovara samo onom iz antike. A kako je, zbilja, jedan postao danas odnos između državne i privatne gradnje! Da je sudbina Rima zadesila Berlin, onda bi potomci mogli da se dive, kako najmoćnijim delima našega vremena nekada, robnim kućama nekoliko Jevreja i hotelima nekih kompanija, kao karakterističnom izrazu kulture naših dana. Neka se ipak samo uporedi grozan nesklad koji vlada u jednom gradu kao što je čak i sam Berlin, između građevina Rajha i onih koje pripadaju finansijskom kapitalu i trgovini. Već i sam iznos upotrebljen za državnu gradnju je najčešće zaista smešan i nedovoljan. Ne stvaraju se dela za večnost, nego najčešće samo za trenutnu potrebu. A pri tom uopšte ne vlada nikakva viša misao. Berlinski dvorac bio je u vreme svoje izgradnje jedno delo drugoga značaja, nego recimo, što je nova biblioteka u okviru savremenosti. Dok je jedan jedini bojni brod predstavljao vrednost od okruglo šezdeset miliona, za prvu raskošnu građevinu Rajha, koja je trebalo da bude predodređena za večnost, za zgradu Rajhstaga jedva da je bilo odobrena polovina. Pa čak, kada je došlo na odlučivanje pitanje unutrašnjeg opremanja, visoki dom je glasao protiv promene kamena i naredio da se zidovi oblože gipsom; ovoga puta su doduše parlamentarci, izuzetno, zaista delovali ispravno; gipsane glave zaista i ne spadaju između kamenih zidova.

Tako našim gradovima današnjice nedostaje uzvišeni zaštitni znak narodne zajednice, i stoga se ne bi smelo ni čuditi ako ono u svojim gradovima ne vidi zaštitni znak ili simbol čak ni sebe same. Moraće doći do jednog opustošenja koje će se praktično iskazati u potpunom neučestvovanju današnjeg velegrađanina u sudbini njegovog grada. I ovo je znak srozavanja naše kulture i našeg opšteg sloma. Ovo doba guši u najsličnijoj svrsishodnosti, bolje rečeno, u službi novca. Ali, ovde se onda ne sme ni čuditi ako pod takvim jednim božanstvom preostaje malo smisla za heroizam. Današnja savremenost i stvarnost samo žanje ono što je poslednja prošlost zasadila.

Sve ove pojave propadanja su u krajnjem razlogu samo posledice nedostatka jednog određenog ravnomerno priznatog pogleda na svet, kao i iz toga nastale opšte nesigurnosti u proceni i u zauzimanju stava prema pojedinim velikim pitanjima doba. Stoga i jeste, počev već kod vaspitanja, sve polovično i u kolebanju, strahuje se od odgovornosti i završava tako u kukavičkom trpljenju sopstvenih priznatih šteta. Tamburanje o humanitetu postaje moda, i time što se slabaški popušta izvitoperenjima i pojedince pokriva, žrtvuje se budućnost miliona. Koliko sve više nadvladava opšta razuzdanost pokazuje jedno posmatranje religioznih prilika pre rata. I ovde je već odavno bilo izgubljeno jedno jedinstveno i delotvorno uverenje, u smislu pogleda na svet, u velikim delovima nacije. Pri tome su manju ulogu igrali oni bivši pripadnici crkve koji su se izdvojili od nje, nego uopšte svi ostali ravnodušni ljudi. Dok su obe konfesije u Aziji i Africi održavale misije, da bi pridobile nove privrženike svog učenja - jedna delatnost koja je prema prodoru naročito muhamedanske vere mogla da iskaže samo vrlo skromne uspehe - gubile su u samoj Evropi milione i milione intimnih pristalica, koji su se prema religioznom životu ili uopšte odnosili strano, ili pak svoje sopstvene puteve menjali. Posledice, naročito u moralnom pogledu, ni u kom slučaju nisu bile povoljne. Vredna pažnje takođe je sve žešće nastala borba protiv dogmatskih osnova pojedinih crkava, bez kojih opet na ovom svetu ljudi nije ni zamisliv praktični opstanak jednog religioznog verovanja. Široka masa jednog naroda se ne sastoji od filozofa; ali, upravo je za masu vera često jedina osnova jednog moralnog pogleda na svet uopšte. Različite zamene nisu se tako svrsishodno iskazale uspehom, da bi se moglo u njima videti korisna zamena za dosadašnja religiozna ispovedanja. Ali, ako bi religiozno učenje i vera trebalo da zaista obuhvate široke slojeve, onda je neophodni autoritet sadržaja ovog verovanja fundament

svake stvarnosti. Šta je onda za opšti život pojedini životni stil, bez koga sigurno i stotine hiljada od onih najviše stojećih ljudi bi razumno i mudro živeli, milioni drugih, međutim, upravo ne, to su za državu državni ustavi, a za pojedine religije dogme. Tek njima se kolebljiva i beskrajno rastegljiva, čisto duhovna ideja, određeno razgraničava i dovodi u jednu formu, bez koje ona nikada ne bi mogla postati verom. U drugom slučaju ne bi ideja nikada mogla da nadraste jedan metafizički pogled, pa čak, kratko rečeno, i filozofsko mišljenje. Napad protiv samih dogmi, po sebi, sličan je stoga veoma jako borbi protiv opštih zakonskih osnova države, i kao što bi ovaj našao svoj kraj u jednoj potpunoj državnoj anarhiji, tako bi onaj drugi našao taj kraj u jednom bezvrednom religioznom nihilizmu. Ali, za političare sme procena vrednosti jedne religije manje da bude određena, recimo njenim pratećim nedostacima, nego, štaviše, dobrotom jedne očigledno bolje zamene. Ali, dok god takva jedna zamena očigledno nedostaje, može postojeće da bude demolirano samo od strane ludaka ili zločinaca. Naravno da nemaju baš najmanju krivicu zbog ovih, ne tako baš zadovoljavajućih religioznih prilika, oni koji religiozne predstave isuviše opterećuju čisto ovozemaljskim stvarima, i na taj način često zapadaju u jedan sasvim nepotreban sukob sa takozvanom egzaktnom naukom. Ovde će pobeda, iako posle teške borbe, pripasti skoro uvek poslednjima, ali će religija u očima svih onih koji nisu u stanju da se uzdignu iznad jednog čisto spoljnog znanja, pretrpeti teške štete.

A najgora su ipak pustošenja koja nastaju zloupotrebom religioznog uverenja u političke svrhe. Zaista se i ne može dovoljno oštro istupiti protiv onih bednih varalica koji u religiji hoće da vide samo sredstvo, koje ima da im učini političke, bolje reći, poslovne usluge. Te drske laži torbe dreče naravno sa stentorskim glasom, da bi naravski i drugi grešnici mogli da čuju svoje veruju u široki svet, samo ne da bi za to svoje veruju ako je potrebno i umrli, nego da bi mogli uz pomoć njega bolje da žive. Za jednu jedinu političku prevaru odgovarajuće vrednosti, njima je smisao celog jednog verovanja ništavan; za deset parlamentarnih mandata povezuju se sa marksističkim smrtnim neprijateljima svake religije - a za jednu ministarsku fotelju bi oni svakako ušli u brak sa samim đavolom, ukoliko ovoga ne bi oterao još ostatak uljudnosti.

Ako je u Nemačkoj od pre rata religiozni život za mnoge proizvodio jedan neprijatan ukus, onda je to trebalo pripisati zloupotrebi hrišćanstva, koje je vršeno od strane jedne takozvane "hrišćanske" partije, kao i besramnosti sa kojom se pokušavala da identifikuje katolička vera sa jednom političkom partijom. Ova podvala bila je jedna zla kob, koja je jednom nizu štetočina svakako donela parlamentarne mandate, ali crkvi štetu. Ovaj rezultat imala je ipak da snosi cela nacija, time što su posledice na taj način uslovljenog labavljenja religioznog života upravo došle u jedno vreme, u kome je bez daljnjeg počelo sve da omekšava i da se ljulja i koleba, a tradicionalne osnove običaja i morala pretile da se slome. I to su takođe bile pukotine i razvaline u našem narodnom telu koje su mogle da budu bezopasne samo toliko dugo, ukoliko nije nastalo neko posebno opterećenje, ali koje su morale da postanu nesrećom, ukoliko je zbog siline velikih događaja pitanje unutrašnje čvrstine nacije primilo odlučujući značaj.

Isto tako su i u oblasti politike za pažljivo oko bile uočljive štete koje su nastale, koje, ako ne bi u dogledno vreme bilo preduzeto poboljšanje ili promena, smele bi i morale da znače jedno dolazeće propadanje Rajha. Besciljnost nemačke unutrašnje i spoljne politike bila je za svakoga vidljiva, koji nije namerno hteo da bude slep. Kompromisna privreda izgleda da je najviše odgovarala Bizmarkovom shvatanju, da je "politika umetnost mogućeg". Ali je ovde između Bizmarka i kasnijih nemačkih kancelara postojala jedna mala razlika koja je prvome dozvoljavala da takvu jednu izjavu o biti politike sebi dozvoli, dok je isto tako shvatanje iz usta njegovih naslednika moralo da zahteva jedno sasvim drugačije značenje. Jer, Bizmark je hteo da sa ovom sentencom samo kaže da za ostvarenje jednog određenog političkog cilja mogu biti upotrebljene sve mogućnosti, odnosno da se može postupati prema svim datim mogućnostima; a njegovi naslednici su u ovom iskazu videli svečano oslobađanje od nužnosti

da se uopšte političke misli ili ciljevi imaju. A politički ciljevi za rukovodstvo Rajha u to vreme zaista nisu ni postojali. Ovde je ipak nedostajala nužna osnova jednog određenog pogleda na svet kao i neophodna jasnoća o unutrašnjim zakonima razvoja političkog života uopšte.

Nije malo bilo onih koji su u ovom pravcu sumorno gledali na razvoj i jadikovali zbog nepostojanja plana i promišljenosti u politici Rajha, dakle vrlo rado uviđali svoje unutrašnje slabosti i šupljine, samo to su bili autsajderi u političkom životu: oficijelna mesta vlade su se do te mere ravnodušno odnosila prema saznanjima jednog Hjuston Stjuart Čemberlena, kao što se danas to još događa. Ti ljudi su isuviše glupi da sami nešto promisle, da sami budu u stanju da misle, a istovremeno i uobraženi, da od drugih ono neophodno nauče - jedna prastara istina, koja je Oksenštima pobudila na uzvik: "svetom vlada samo jedan delić mudrosti", od koga, opet, delića naravno, gotovo svaki savetnik ministarstva otelotvoruje samo jedan atom. Od kako je Nemačka postala republika, ovo doduše više i ne važi, - stoga je i zakonom o zaštiti republike zabranjeno da se tako nešto veruje ili čak i izgovori. Ali, za Oksenštima je to bila sreća da živi još onda, a ne u ovoj pametnoj republici danas. Kao najveći punkt slabosti bila je još i u predratnom vremenu rnnogostruko uočena institucija u kojoj je trebalo da se otelotvoruje jačina Rajha: parlament, Rajhstag. Kukavičluk i nepostojanje odgovornosti ovde su se sjedinili na najsavršeniji način. Jedna od besmislica, koja se danas ne tako retko čuje, je ta da je parlamentarizam u Nemačkoj, "od doba revolucije" zatajio. Time se samo isuviše lako pobuđuje utisak kao je recimo pre revolucije bilo drukčije. U stvarnosti ova institucija ne može uopšte drukčije da deluje nego uništavajuće - a ona je to učinila takođe još i u ono vreme, kada je najveći broj njih koji je još uvek bio klepetušama opskrbljen, ništa nije video niti hteo da vidi. Jer da je Nemačka srušena nije ni najmanjim delom trebalo zahvaliti ovoj instituciji; ali, ta katastrofa nije još ranije nastala ne može da važi kao zasluga Rajhstaga, nego se mora pripisati otporu koji se isturio delatnost ovoga grobara nemačke nacije i nemačkog Rajha još u onim godinama mira. Iz bezbroja od strahovitih šteta koje direktno ili indirektno treba zahvaliti ovoj instituciji, zelim samo da istaknem koja najviše odgovara unutrašnjem biću ove najneodgovornije ustanove svih vremena: užasavajuća polovičnost i slabost političkog vođstva Rajha iznutra i spolja koja u prvom redu se mora pripisati delovanju Rajhstaga u jednoj glavnoj stvari političkog sloma. Polovično je bilo sve što je nekako bilo potčinjeno uticaju ovog parlamenta, pa neka se posmatra što god se želi. Polovična i slaba bila je politika saveza Rajha prema spolja. Time što se hteo održati mir moralo se neizbežno stremiti ratu. Polovična je bila i poljska politika. Razdraživalo se, a da se ikada ozbiljno ponešto preduzimalo. Rezultat je bio taj da niti se došlo do pobeđe nemstva, niti do jednog izmirenja sa Poljacima, ali je zato došlo do neprijateljstva sa Rusijom.

Polovično je bilo i rešenje Elzas - Lorena pitanja. Umesto da brutalnom pesnicom jednom zauvek smrvi Francuskoj hidri glava, a da se Elzašanima onda priznaju ista prava, ništa od obe ove stvari se nije učinilo. A i nije se moglo uopšte ništa, jer su ipak u redovima najvećih partija sedeli izdajnici zemlje - u Centru, npr, gospodin Vederle. A sve to je još moglo da se i podnese, da opštoj polovičnosti nije pala kao žrtva ona sila od čije egzistencije je, na kraju, zavisio i opstanak Rajha: vojska. Ono što je takozvani "Nemački Rajhstag" ovde sve izgrešio i samo bi bilo dovoljno da ga za sva vremena nemačka nacija optereti prokletstvom. Iz najbednijih razloga su ovi parlamentarni partijski mangupi naciji ukrali i izbili iz ruku oružje samoodržanja, jedinu zaštitu slobode i nezavisnosti našeg naroda. Kada bi se danas otvorili grobovi flandrijske visoravni, onda bi se iz njih uzdigli krvavi tužioci, stotine hiljada najboljih mladih Nemaca koji su zbog nesvesti ovih parlamentarnih zlikovaca rđavo i polovično obučeni ili oterani u naručje smrti; njih i milione muževa koji su potonuli u naručja mrtvih ili postali bogalji izgubila je otadžbina, sve u svemu, da bi nekoliko stotina narodnih varalica omogućila političke prevare, učene ili čak otrovno bujanje doktrinarnih teorija. Dok

je jevrejstvo pomoću svoje marksističke i demokratske štampe izvikivalo u ceo svet laži o nemačkom "militarizmu", i Nemačku tako svim sredstvima nastojalo da optereti, odbijale su marksističke i demokratske partije svako šire obrazovanje nemačke narodne snage. Pri tom je morao ogroman zločin koji je time bio počinjen svakom smesta da bude jasan, koji je samo malo mogao da promisli, da bi u slučaju jednog dolazećeg rata ipak cela nacija morala da stupi pod oružje, i, stoga, dakle, zbog ovog mangupluka tih čistih reprezenata sopstvenog takozvanog "narodnog predstavnštva" milioni Nemaca da budu naterani pred neprijatelja u lošoj ili polovičnoj izvežbanosti. Ali, ako se čak ostave po strani ovim nastale posledice brutalne i jasne nesavesnosti ovih parlamentarnih slugeranja, mogao je ovaj nedostatak izvežbanih vojnika, na početku rata, samo isuvise lako da vodi do gubitka istih, što se onda u velikom svetskom ratu i potvrdilo na tako stravičan način. Gubitak borbe za slobodu i nezavisnost nemačkog naroda je rezultat već u miru iskazane polovičnosti i slabosti u pripremi cele narodne snage za odbranu otadžbine.

I dok je na kopnu bilo isuviše malo regruta izvežbano, isto takva polovičnost bila je na delu i u pomorskim snagama, da bi se oružje nacionalnog samoodržanja više ili manje učinilo bezvrednim. Na žalost, bilo je dakle vodstvo marine i samo inficirano duhom polovičnosti. Tendencija da se svi brodovi u gradnji na doku uvek manji, nego u isto vreme na doku postavljeni, engleski grade, bila je malo dalekoviđa, a još manje genijalna. Upravo jedna flota koja od početka čisto brojčano ne može da podigne na visinu sa njenim predviđenim protivnikom, mora da nastoji da nedostatak broja nadoknadi izvanrednom borbenom snagom pojedinih brodova. Mnogo toga zavisi od nadmoćne borbene snage, a ne od nekakve legendarne nadmoći u "dobrima". Moderna tehnika je zaista tako uznapredovala i došla do velikog usaglašavanja u pojedinim kulturnim državama, da je moralo kao nemoguće da važi da se brodovima jedne sile dodeli jedna bitno veća borbena vrednost nego brodovima iste tonaže druge jedne države. A još mnogo manje se može zamisliti da se postigne nadmoć kod manjih deplasmana prema jednom većem.

Mala tonaža nemačkih brodova mogla je zaista samo da usledi u korist brzine i armiranja. Fraza sa kojom se pokušala da opravda ova činjenica, pokazala je doduše jedan veoma strašan nedostatak logike merodavnih mesta koje su bile u miru na vlasti. Objasnjavalo se, naime, da nemački topovski materijal je toliko ubedljivo nadmoćan engleskom, da je nemačka 28cm cev britanskoj 30,5cm cevi uopšte ne odstupa u učinku hica? Ali, upravo stoga je bila obaveza da se sada isto tako pređe na top od 30,5cm, pošto je cilj morao da bude ne dostignuće iste, nego nadmoćne borbene snage. Inače bi takode i uvođenje 42cm merzera bio po sebi daleko nadmoćan postojećom francuskom topu, a tvrdave svakako i merzeru od 30,5cm bi takode pale žrtvom samo, vodstvo kopnene armije razmišljalo je ispravno, ali vodstvo marine, na žalost, ne. Odustajanje od nadmoćnog dejstva artiljerije, kao i od nadmoćne brzine ležalo je, međutim, sasvim u iz osnova pogrešnoj takozvanoj "misli o riziku" već formom izgradnje flote odreklo se u vodstvu mornarice od napada i postavilo se već od samog početka prinudno na defanzivu. Ali time se odustalo i od krajnjeg uspeha koji većito samo u napadu jeste i može da bude. Jedan brod sa manjom brzinom i slabijim oklopom će, od bržeg i jače oklopljenog protivnika, najčešće biti od ovog, koji je na povoljnom odstojanju za hitac, pogođen u njegovo dno. Ovo je morao da oseti jedan čitav niz i broj naših krstarica na najgori način. Koliko je u osnovi pogrešna bila mirovna namera vodstva mornarice pokazao je rat, koji je, gde se to samo iole događalo, prisiljavao na prearmiranje starih i bolje armiranje novih brodova. Ali, da su u pomorskoj bici kod Skageraka nemački brodovi posedovali istu tonažu, isto armiranje i istu brzinu kao engleski, onda bi pod orkanom sigurnijih u pogotku i efikasnijih u dejstvu nemačkih 38-cm granata britanska flota potonula u mokri grob. Japan je nekada vodio drugu politiku flote. Tamo je načelno postavljena sva važnost na to da se u svakom pojedinom novom brodu dobije jedna nadmoćna

borbena snaga prema predviđenom neprijatelju. Tome je, međutim, onda odgovaralo, takode, time omogućeni ofanzivni angažman flote.

Dok se kopnena vojska u svome vođstvu držala još slobodno po strani od takvih principijelno pogrešnih zamisli, podlegla je mornarica, koja je, na žalost, "parlamentarno" još bolje bila zastupljena duhu parlamenta. Ona je bila organizovana na osnovu slabih gledišta i kasnije prema sličnima i ustrojena. Ono što je mornarica tada pak mogla da zadobije u smislu besmrtnosti slave, moralo se sad više priznati dobrom nemačkom fabričkom radu u izradi brodova, kao i sposobnosti i u neuporedivoj junačkoj hrabrosti pojedinih oficira i posade. Da je ranije najviše vođstvo mornarice genijalnošću odgovaralo ovoj herojskoj hrabrosti ne bi bile uzaludne sve te žrtve.

Tako je, možda upravo nadmoćna parlamentarna spremnost, vodeće glave mornarice u miru, postala nesrećom iste, time što je na žalost u njenoj izgradnji počela da igra merodavnu ulogu umesto čisto vojno u stvari parlamentarno gledište. Polovičnost i slabost kao sićušna logika u razmišljanju, koja je svojstvena parlamentarnoj instituciji, prožimali su takode i vođstvo flote. Kopnena vojska se, kao što je već istaknuto, držala po strani od takvih principijelno pogrešnih promišljanja. Naročito je ondašnji pukovnik u Velikom generalštabu, Ludendorff, vodio ogorčenu borbu protiv zločinačke polovičnosti i slabosti, sa kojima se Rajhstag suprotstavljao životnim pitanjima nacije i najčešće ih negirao. I ako je borba, koju je ovaj oficir onda vodio, ipak bila uzaludna, onda je jednom polovinom krivicu za to snosio upravo parlament, a drugim delom, međutim, i po mogućnosti još bednije držanje i slabost rajhskancelara Betman Holvera. A ovo ipak ne sprečava krivce nemačkog sloma ni najmanje da baš danas hoće da prebace krivicu na onoga koji se kao jedini suprostavio ovom zatiranju nacionalnih interesa - jedna prevara više ili manje nikada nije bila naročito bitna ovim urođenim varalicama.

Ko sad pomišlja na sve ove žrtve koje su natovarene naciji neoprostivom lakomislenošću ovih najneodgovornijih, ko pred očima ima sve te besmisleno žrtvovane milione zdravih ljudi, kao i beskrajni cilj i sramotu, neizmernu patnju koja nas je sada pogodila, i zna da je to sve došlo samo zbog toga da bi jednoj gomili nesavesnih štrebera i lovaca na položaj utrlo put do ministarskih fotelja, taj će razumeti da se te creature zaista mogu imenovati rečima kao što su fukara, mangup i zločinac, inače bi smisao i svrha postojanja ovih izraza u jezičkoj upotrebi bili svakako nerazumljivi. Jer, u poređenju sa ovim izdajnicima svoje nacije svaki ulizica bio bi još častan čovek.

Interesantno je da su sve stvarne tamne strane Nemačke pale samo onda u oči kada je time unutrašnja čvrstina nacije morala da otpri štete. Pa su čak, u takvim slučajevima, neprijatne istine upravo izvikivane u široke mase, dok su inače mnoge stvari radije sramno prećutkivane, pa čak delom jednostavno i poricane. To je bio slučaj kada je moglo otvorenim tretiranjem jednog pitanja da dođe do poboljšanja. Pri tom nisu moćna mesta vlade o vrednosti i suštini propagande baš ništa razumevala. Da se pametnom i trajnom primenom propagande jednom narodu čak i samo nebo predstavi kao pakao i obratno, najbedniji život kao raj, znao je samo Jevrejin, koji je prema tome takode i delovao. Nemač, bolje rečeno njegova vlada, o tome nije imala ni blagog pojma.

Ovo se najteže osvetilo za vreme rata.

Svim ovim naznačenim i bezbrojnim daljim štetama, u nemačkom životu pre rata, bile su nasuprot mnoge prednosti. Pri jednom pravednom ispitivanju mora se čak priznati da su najveći broj naših lomova najvećim delom takode i druge zemlje i narodi naznačavali kao njihove sopstvene, pa su nas još i daleko ostavljale prema njihovim lomovima, u senci, pri čemu oni nisu posedovali mnoge naše stvarne prednosti. Na čelo ovih prednosti može se, pored ostalih, staviti činjenica da je nemački narod među skoro svim evropskim narodima još uvek najviše pokušavao da sačuva nacionalni karakter svoje privrede i, uprkos mnogih loših predznaka, još je i ponajmanje podlegao internacionalnoj finansijskoj kontroli. Doduše, jedna opasna prednost koja je kasnije u najvećem postala izazivač svetskog rata. Ako se, međutim,

ovo i mnogo štošta drugo ostavi po strani, moraju se tri institucije iz bezbroja zdravih izvorišta snage nacije izdvojiti, koje su u svojoj vrsti kao primerene, pa čak i nedostižne, bile. Kao prvo, državna forma po sebi i izražajnost koju je ona našla u Nemačkoj novoga doba. Ovde se zaista sme apstrahovati od pojedinih monarha koji su kao ljudi bili podložni svojim slabostima, kojima su isku-e ova zemlja i njena deca, jer ako se ovde ne bi bilo širokogrudim, morala bi se, inače i uopšte očajavati zbog sadašnjosti: zar nisu reprezentanti sadašnjeg puka upravo posmatrani kao ličnosti, svakako duhovno i moralno najskromniji koje se čak i pri dugom razmišljanju sebi jedva mogu i predstaviti. Ko meri "vrednost" nemačke revolucije na reči i veličini ličnosti, koje je ona od novembra 1918-te poklonila nemačkom narodu, taj će sakriti svoju glavu od stida pred sudom potomstva, kome više neće moći da se zapuše usta zaštitnim zakonima, itd. i koje će stoga reći to što eto mi ipak svi već danas znamo, naime, da mozak i vrlina kod naših novonemačkih vođa stoje u obrnutoj srazmeri prema njihovom brbljanju i porocima.

Svakako da je monarhija bila mnogima, a pre svega širokom narodu otuđena. To je bila posledica činjenice da monarsi nisu uvek bili okruženi da kažemo najblistavijim, a posebno ne najiskrenijim glavama. Oni su, na žalost, delom više ljubili laskavce nego uspravne prirode, i tako su oni takođe od ovakvih bili i "instruirani". Jedna, dakle, veoma teška šteta u jednom vremenu u kome je svet imao da preturi veliku promenu u mnogim starim pogledima i shvatanjima, koju, tu promenu naravno, nije moglo da izdrži shvatanje mnogih starovremenskih tradicija na dvorovima. Tako, na primer, na prelasku u ovaj vek nije mogao da više da izraza svome divljenju običan vojnik i čovek za princezu koja bi u uniformi jahala duž fronta. O dejstvu takve jedne parade u očima naroda, izgleda, po svemu sudeći, da se nije mogla dobiti nikakva tačna predstava, jer inače ne bi svakako nikada ni došlo do takvih suviše nesrećnih nastupa. Takođe, i ne uvek sasvim iskreno tamburanje o humanosti ovih krugova, više je delovalo odbojno nego privlačno. Ako se, na primer, princeza Iks snishodljivo smilostivila da učini jednu probu jela u nekoj narodnoj kuhinji, sa poznatim rezultatom, to je možda ranije moglo sasvim lepo da izgleda, ali tada, u doba ove promene, uspeh je bio sasvim suprotan očekivanju. Pri tome se, bez daljnjeg, može pretpostaviti da visočanstvo nema nikakvog pojma o tome da je jelo na dan njenog ispitivanja upravo sasvim malo drukčije spravljeno nego što je inače uobičajavano. Samo potpuno je bilo dovoljno to što su ljudi ovo znali. Tako je i najbolja namera postala po mogućstvu smešna, ako ne i upravo razdražujuća. Opisi o uvek poslovičnoj skromnosti i jednostavnosti monarha, njegovo isuviše rano ustajanje, kao i njegovo pravo satiranje na radu, pa sve do u kasnu noć, a još k' tome pri neprestanoj opasnosti njegove preteće pothranjenosti, izazivale su ipak veoma sumnjičave iskaze. Pa uopšte se nije čak ni trebalo da se zna šta i koliko monarh ima milosti da pojede; blagonaklono mu se poklanjao jedan "obilan" obrok; uopšte se nije stremilo da mu se neophodni san uskrati; bilo se jednostavno zadovoljno samo time ako je on, i inače kao čovek i karakter imenom svoga roda i nacije omogućavao čast i dostojanstvo, i kao regent ispunjavao svoje obaveze. Pripovedanje bajki isuviše je malo koristilo, ali je s' druge strane, time više nanosilo štete.

Ali ovo, i mnogo štošta slično, bile su ipak samo sitnice. Gore je i delovalo na žalost, u vrlo velikim delovima nacije sve veće uverenje, da se bez daljnjeg vlada odozgo, i da se, stoga, pojedinac nema dakle ni o čemu i dalje da brine. Dogod je vlada zaista bila dobra, ili pak bar, htela najbolje, stvar je još nekako i išla. Ali teško narodu kada je jednom na mesto vlade koja je po sebi htela dobro, trebalo da stupi nova, manje ispravna, onda su bezvoljna prilagodljivost i detinjasto verovanje najteža nevolja kakva se samo zamisliti mogla. .A svim ovim i mnogim drugim slabostima stajale su nasuprot i mnoge druge vrednosti.

Najpre, monarhističkom državnom formom uslovljena stabilnost celokupnog državnog vođstva kao i izvlačenje zbira spekulacija ambicioznih političara. Nadalje, održavanje institucija po sebi, kao i već time zasnovani autoritet, isto tako uzdizanje beamterskog tela, a

posebno vojske iznad nivoa partijsko-političkih zaduženja. Što je još došla prednost ličnog otelotvorenja državnog vrha samim monarhom kao ličnošću i uzor jedne odgovornosti koju monarh ima jače da nosi na svojim plećima, nego slučajna gomila jedne parlamentarne uprave je u prvom redu pripisivana tome. I najzad, kulturna vrednost monarhije za nemački narod bila je visoka i mogla je svakako da izravna druge nedostatke. Nemačke rezidencije su još uvek bile gnezdo jednog umetničkog opredeljenja, koje je bez daljnjeg sve više pretilo da izumre u našem materijalizovanom dobu. Ono što su nemački kneževi upravo u XIX veku učinili za umetnost i nauku bilo je uzorno. U svakom slučaju, današnje vreme se time uopšte ne može porediti.

Kao najveći vrednosni faktor u ovo vreme započetog i lagano sve više se širećeg rascepa našeg narodnog tela... da uknjižimo vojsku. Bila je to najmoćnija škola nemačke nacije i nije se uzaludno usmeravala mržnja svih neprijatelja baš protiv tog zaštitnika nacionalne samouprave i slobode. Ovoj jedinstvenoj instituciji se ne može nikakav divniji spomenik pokloniti, nego konstatovanje istine da je ona od svih minoraca bila klevetana, da su je oni mrzeli, protiv nje se borili, ali takođe od nje se i bojali. To što se bes internacionalnih eksploatatora naroda iz Versaja u prvom redu okrenuo protiv stare nemačke vojske, dopušta ovaj tek zbog toga da se prizna kao gnezdo slobode našeg naroda od moći berze. Bez ove upozoravajuće snage bila bi namera Versaja prema našem narodu već odavno izvršena. Ono što nemački narod ima da zahvali vojsci, može se kratko i sažeti u jednu jedinu reč, naime: sve. Vojska je vaspitavala u bezuslovnu odgovornost u jednom dobu, kada je ova osobina postala već vrlo retka, a potiskivanje iste sve više bilo na dnevnom redu, počev od slike i prilike svake neodgovornosti, od Parlamenta; ona je nadalje vaspitavala u ličnu hrabrost u jednom dobu, kada je kukavičluk pretio da postane jedna harajuća bolest a spremnost na žrtvu da se založi za opšte dobro već smatrana skoro kao glupost, a samo je onaj izgledao da je mudar, ko je svoje sopstveno "ja" umeo najbolje da štedi i da forsira: ona je bila škola, koja je pojedinog Nemca obučavala da dobrobit nacije ne treba tražiti u lažljivim frazama internacionalnog bratimljenja između crnaca, Nemaca; Kineza, Francuza, Engleza itd, nego u snazi i odlučnosti sopstvenog narodnog bića. Vojska je vaspitavala u snagu odlučnosti, dok je inače u životu već počelo da delovanja ljudi određuje neodlučnost i sumnja. Ona je htela da znači nešto u jednome dobu, kada su sveznadari posvuda davali ton, da se visoko poštuje princip da je jedno naređenje uvek bolje nego nikakvo. U ovom jedinom principu krije se još jedno nepokvareno, robusno zdravlje, koje bi se već odavno izgubilo u našem ostalom životu da se vojska i njeno vaspitanje nisu starali za stalno obnavljanje te iskonske snage. Potrebno je dakako samo da se pogleda užasna neodlučnost našeg sadašnjeg vođstva Rajha, koje nije u stanju da se mobiliše ni za kakvo delo, izuzev ukoliko se ne radi o prinudnom potpisivanju nekog novog diktata za pljačku naroda; u tom slučaju ono odbija naravno svaku odgovornost i potpisuje sa fiksnom spremnošću jednog kamernog stenografa sve što mu se iole samo i podmetne - jer u ovom slučaju je lako doneti odluku: ona mu, eto, biva diktirana. Vojska je vaspitavala u idealizam i u predanost otadžbini i njenoj veličini, dok su se u ostalom životu lakomost i materijalizam sve više širili. Ona je vaspitavala jedan narod protiv podele na klase i ovde je možda pokazala kao jedinu grešku i instituciju jednogodišnjeg dobrovoljaštva. Grešku zbog toga, jer je njome princip bezuslovne jednakosti narušen, i više obrazovani nivo postavljen izvan okvira opšte okoline, dok bi upravo obrnuto bilo od koristi. Pri ionako tako velikoj svetskoj otuđenosti naših viših slojeva i sve većeg nastajućeg otuđenja prema sopstvenom narodu, mogla je upravo vojska, naročito blagodatno da deluje, da je bar u svojim redovima izbegavala svako izdvajanje takozvane inteligencije. Da se to nije učinilo, bila je greška; samo koja institucija na ovom svetu može da bude bezgrešna? Kod ove, međutim, prevagnulo je bez daljnjeg toliko ono dobro, da je mali broj mana ostao daleko ispod prosečnog stepena ljudske nedovoljnosti.

Ali kao najviša zasluga mora vojsci staroga Rajha da se uračuna to, što je ona u jednom vremenu opšte majorizacije glava, glave postavljala iznad majoriteta. Vojska je prema jevrejsko-demokratskoj promisli jednog slepog pokloništva prema broju poštovala veru u ličnost veoma visoko. Tako je ona onda vaspitala i ono što je najneophodnije bilo potrebno novijem dobu, tj. muškarce. U močvari jednog na sve strane opšte širećeg omekšavanja i poženskavanja, izbijalo je iz redova vojske svake godine 350 hiljada snažnih mladića, koji su u dvogodišnjoj vežbi gubili mekušstvo mladosti i zadobijali čelično-snažna tela. Ali mlad čovek, koji je tokom tog vremena učio da sluša, mogao je potom tek da nauči da zapoveda. Već se po koraku prepoznavao isluženi obučeni vojnik.

Ovo je bila visoka škola nemačke nacije i nije se uzaludno koncentrisala na nju jarosna mržnja onih koji su iz zavisti i pohlepe trebali i želeli nemoć Rajha i nezaštićenost njegovih građana. Ono što mnogi Nemci u zaslepljenosti ili lošoj volji nisu hteli da vide spoznao je strani svet: nemačka vojska bila je najmoćnije oružje u službi slobode nemačke nacije i ishrane njene dece. Uz državnu formu i uz vojsku dolazi kao treći u savezu neuporedivi korpus činovnika staroga Rajha. Nemačka je bila najbolje organizovana i najbolje upravljana zemlja sveta. Ma koliko se htelo zameriti nemačkom državnim činovniku laka birokratska zaostalost, u drugim državama u tom pogledu nije stajalo bolje, pre čak još gore. Ali, ono što druge države nisu posedovale, bila je izvanredna solidarnost ovoga aparata kao i nepotkupljivo pošteno i časno opredeljenje njegovih nosilaca. Radije još u nekoliko zastarelo, ali valjano i verno, negoli prosvেćeno i moderno, ali zato minorno po karakteru, i kao što se danas često pokazuje, neznačajno i nemoćno. Jer, ako se sada rado tako radi, kao da je nemačka uprava predratnog vremena svakako bila birokratski uspešna, samo trgovački loša, onda na to može da se odgovori samo sledeće: Koja zemlja sveta je imala bolje vođeni i trgovački organizovani pogon nego Nemačka u njenim državnim ustrojstvima? Tek je revoluciji omogućeno da ovaj uzorni aparat bude toliko dugo razaran, dok on najzad nije izgledao zreo da bude uzet iz ruku nacije i u smislu osnivača ove republike da postane socijaliziran, to znači, da služi internacionalnom berzanskom kapitalu, kao nalogodavcu nemačke revolucije.

Ono što je pritom nemački korpus činovnika i upravni aparat posebno odlikovalo, bila je njegova nezavisnost od pojedinih vlada, čija svakojaka politička opredeljenja nisu mogla na položaj nemačkog državnog činovnika da vrše nikakav uticaj. Doduše, posle revolucije se ovo iz temelja promenilo. Na mesto moći i sposobnosti stupio je partijski stav, i time je jedan samostalan i nazavistan karakter pre ometan nego unapređivan. Zadivljujuća snaga i moć staroga Rajha počivala je na državnoj formi, na vojsci i na korpusu činovnika. Ovo su u prvom redu bili uzroci jednoga svojstva, koje današnjoj državi potpuno nedostaje: državni autoritet! Jer oni ne počivaju na naklapanjima u parlamentima i zemaljskim skupštinama, takođe na zakonima za njihovu zaštitu ili sudskim presudama za zastrašivanje drskih oponentata istih itd., nego na opštem poverenju koje je vođstvu i upravi društva smelo i moglo da se ukazuje. Ovo poverenje je opet samo rezultat jednog nepokolebljivog unutrašnjeg ubeđenja u nesebičnosti i valjanosti vlade i uprave jedne zemlje, kao i saglasnosti smisla zakona sa osećanjem opšteg pogleda na moral. Jer, vlade i sistemi se ne održavaju trajno putem pritiska sile, nego verom u njihovu dobrotu i istinitost u zastupanju i forsiranju interesa jednog naroda.

Ma kako, dakle, da su izvesne štete u predratnom vremenu pretile da krune i potkopavaju unutrašnju snagu nacije, ono se ipak ne sme zaboraviti da su druge države patile od najvećeg broja ovih bolesti još više nego Nemačka, a ipak u kritičnom trenutku opasnosti nisu zatajile niti propale. A kada se još i pomisli da su nemačkim slabostima pre rata isto tako nasuprot njima bile i velike snage, onda može i mora da poslednji uzrok sloma još leži u drugoj jednoj oblasti: a to je takođe slučaj. Najdublji i poslednji razlog propadanja staroga Rajha bio je u

neprepoznavanju i nepriznavanju rasnog problema i njegovog značaja za istorijski razvoj naroda. Jer, sva zbivanja u životu nisu ispoljavanja slučaja, nego prirodno tokovi nagona za samoodržanjem i razmnožavanjem vrsta i rase, čak i ako ljudi ne mogu da budu svesni unutrašnjeg razloga svoga delovanja.